

Tα μπεζεστένια ήταν οι μεγάλες σκεπαστές αγορές που οργάνωναν χωροταξικά το κέντρο της εμπορικής κίνησης των σημαντικών διαμετακομιστικών κέντρων στα πρώιμα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Σηματοδοτούσαν την οικονομική άνθηση των Οθωμανικών αγορών κατά τα χρόνια της Τουρκοκρατίας, αλλά παράλληλα και τον στενό κρατικό έλεγχο που υπήρχε την περίοδο αυτή, σε μια αγορά που οργανώνονταν με τη δομή των συντεχνιών. Το

στους τρούλους. Η γένεση των τρούλων γινόταν στους εξωτερικούς τοίχους του οικοδομήματος και στους δύο εσωτερικούς τεράστιους πεμπούς (διαυτάσεων περίπου 2,70μX2,70μ), οι οποίοι διένειμαν το βάρος των έξη ανοιγμάτων. Ο εσωτερικός χώρος φωτίζόταν αμυδρά από μικρά ανοίγματα που βρίσκονταν στο επάνω μέρος των περιμετρικών τοίχων. Συνήθως υπήρχε μια περιμετρική στοά που χρησιμοποιούνταν για την διάταξη μικρών καταστημάτων, το μικρό μέγεθος των οποίων συμφωνούσε απολύτως με την οικονομική οργάνωση του εμπορίου

Τα Μπεζεστένια οι μεγάλες σκεπαστές αγορές

Κείμενο : Βασίλης Κωστοβασίλης / Αρχιτέκτων - Πολεοδόμος

Φωτογραφίες: Βασίλης Κωστοβασίλης, Μανώλης Ηγουμενίδης, Άννα Καλαϊτζή

ότι τα μπεζεστένια ήταν βακουφικά κτίσματα, τα έσοδά τους δηλαδή διατίθονταν σε θρησκευτικά και κοινωνικά ιδρύματα, και το ότι χτίζονταν από σουλτάνους, πασάδες, βεζύρηδες, μπέηδες αλλά και τους άλλους ανώτερους αξιωματούχους του οθωμανικού κράτους μας βοηθά να καταλάβουμε τον κρατικό έλεγχο που αυσκούνταν στη διάρθρωση του εμπορίου. Άλλωστε τα έσοδα από τα μπεζεστένια ήταν πολύ ψηλά για να αφήνουν αδιάφορη την εξουσία.

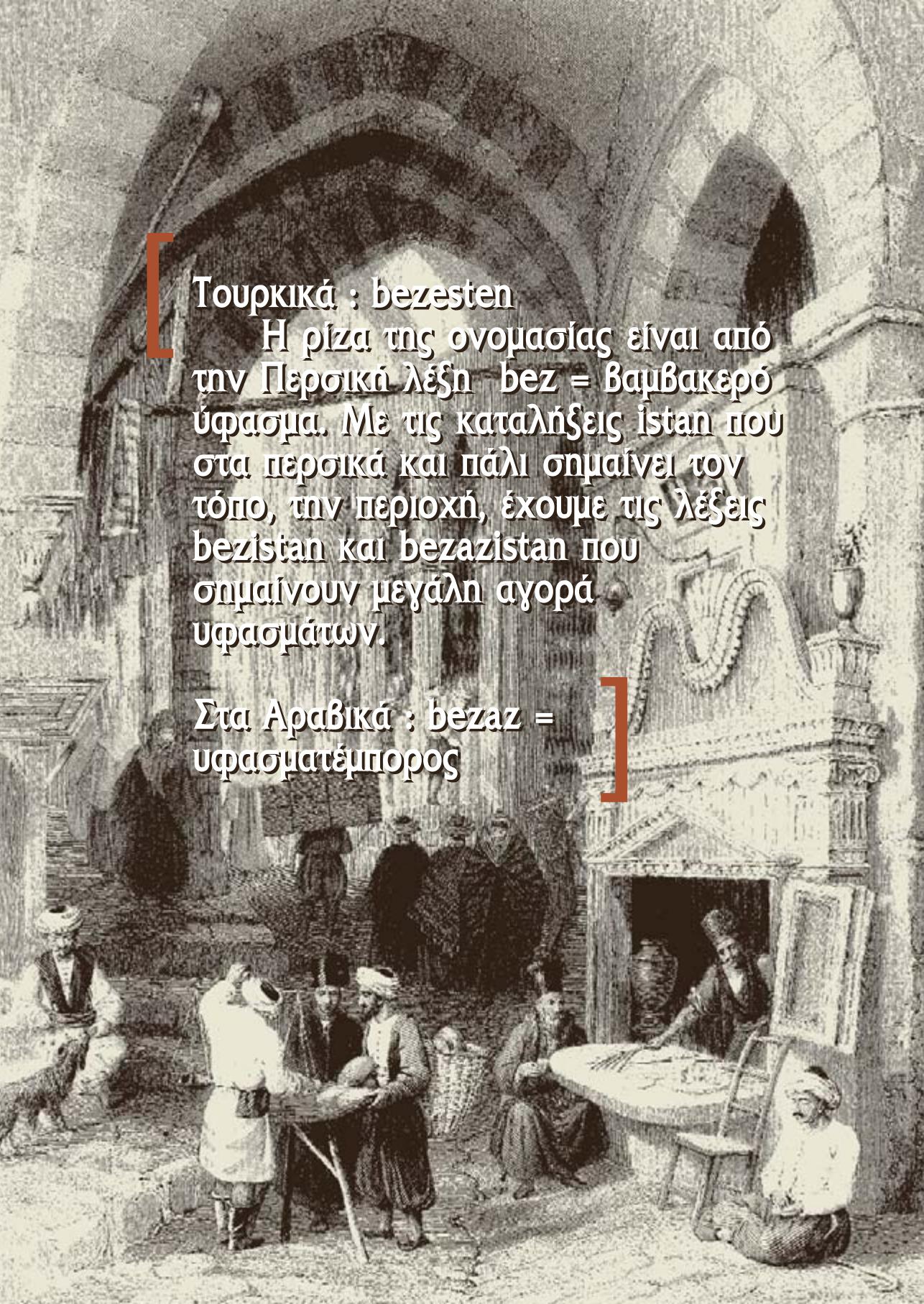
Πρόκειται για ορθογωνικής κάτωψης οικοδομήματα, με συγκεκριμένη τυπολογία στον Ελλαδικό χώρο, διασπάσεων περίπου 30X20μ, τα οποία στεγαζόταν με έξη μολυβδοσκέπα-

στα χρόνια της οθωμανικής περιόδου. Αποτελούσαν χώρους ασφάλειας και προστασίας για το εμπόριο, και το βράδυ οι μεγάλες τους πόρτες έκλειναν ερμητικά, ενώ ειδικοί φύλακες διανυκτέρευαν για την ασφάλεια του χώρου, γνωστοί με το όνομα πασβάνηδες. Μπεζεστένια υπήρχαν σε όλες τις σημαντικές εμπορικές πόλεις, όπως στη Θεουαλονίκη, στη Λάρισα και στις Σέρρες, πόλεις που μας παρέχουν σήμερα τα τρία εναπομείναντα παραδείγματα αστικής αρχιτεκτονικής της περιόδου αυτής. Και οι τρεις αυτές πόλεις αποτέλεσαν σταυροδρόμια των εμπορικών δρόμων, με μια ιδιαίτερα ακμάζουσα εμπορική δραστηριότητα. "Η ύπαρξη των τρουλλο-

Τουρκικά : bezesten

Η ρίζα της ονομασίας είναι από την Περσική λέξη bez = βαμβακερό ύφασμα. Με τις καταλήξεις İstan που στα περσικά και πάλι σημαίνει τον τόπο, την περιοχή, έχουμε τις λέξεις bezistan και bezazistan που σημαίνουν μεγάλη αγορά υφασμάτων.

Στα Αραβικά : bezaz = υφασματέμπορος

σκέπαστων αγορών, ..., οι οποίες, πέρα από τη διαδικασία αγοραπωλησίας αγαθών, είχαν τη δυνατότητα να λειτουργήσουν και ως χώροι φύλαξης και αποθήκευσης πολύτιμων εμπορευμάτων (μεταξωτών υφασμάτων, πολύτιμων λίθων), ήταν ευθέως συναρτημένη με το ρόλο εκείνων των πόλεων ως κέντρων διαμετακομιστικού εμπορίου, ως κέντρων μιας εγχώριας χειροτεχνικής παραγωγής και ως κέντρων προώθησης της εμπορευματικής παραγωγής μιας ευρύτεροής των περιφέρειας.¹ Παράλληλα ήταν ο χώρος που κατατίθονταν χρήματα, κοινήματα και πολύτιμα έγγραφα, εν είδει δηλαδή σημερινών τραπεζών. Ήταν ο χώρος που παρακολουθούνταν η ισοτιμία του τουρκικού νομίσματος με τα άλλα ιωχυρά ξένα νομίσματα, αλλά και ελέγχονταν η γνησιότητα των κραμάτων των πολύτιμων μετάλλων που χρησιμοποιούνταν οι κοσμηματοπώλες. Στέγαζαν τέλος τους κρατικούς

τη η Αλεξάνδρεια συνήγαγε τις "εμβόλους" στις τεμινόμενες μακρές της οδούς.⁴ Ακολούθησε η Αντιόχεια, η οποία εκτός των άλλων δρόμων στις οποίες υπήρχαν οι εμπορικές αυτές στοές, είχε και τις τέυσερις κύριες οδούς της, με την ίδια τυπολογία, των οποίων αφετηρία ήταν η λεγόμενη "Πλατεία των Μεγάλων Εμβόλων" ή αλλιώς "Τετράπυλον".⁵

Είναι αξιομνημόνευτο πως μια τυπολογία που ξεκίνησε στους Ελληνιστικούς χρόνους, πέρασε στην Βυζαντινή περίοδο σχεδόν απαράλλαχτη, μετεξελισσόμενη στα χρόνια της Οθωμανικής κυριαρχίας στην τυπολογία του μπεζεστενιού, του οποίου ο κεντρικός χώρος, αλλά και η περιμετρική οργάνωση με τα διαδοχικά μαγαζιά που στεγάζονταν με θολωτές κατασκευές, παρέπεμπαν άμεσα στις πρώτες μορφές οργάνωσης των Ελληνιστικών και Βυζαντινών χρόνων.

Μια ακόμα εικόνα από κεντρικό εσωτερικό δρόμο στην Μεγάλη Αγορά. Το πλήθος είναι πολυποίκιλο, ενώ σε πρώτο πλάνο μια οικογένεια μουσουλμάνων έχει βγει για τις αγορές της.

υπαλλήλους που ήταν επιφορτισμένοι με τους ελέγχους της αγοράς και την καλή λειτουργία του κτιρίου.²

Το τουρκικό μπεζεστένι σύμφωνα με τον Κυρ. Σιμόπουλο και σαν κτίριο, αλλά και σαν εμπορικός χώρος κατάγεται από την "έμβολο" των Βυζαντινών, που ήταν η μακρόστενη στοά που εκτεινόταν κατά μήκος κεντρικών εμπορικών δρόμων, αλλά που σε μερικές πόλεις περιέβαλλε και τις πλατείες στις οποίες οι εμπορικοί αυτοί δρόμοι κατέληγαν. Ο ίδιος τονίζει : "Οπως προκύπτει από τα κείμενα, εκτός από τις "δημόσιες στοές", τους σκεπαστούς δηλαδή και "φρακτούς δρόμους" για τη χρήση των διαβατών, υπήρχε και ο "εγχώριος θόλος", κλειστή μακρόστενη στοά, με κίονες και θολωτή στέγη όπου είχαν εγκατασταθεί καταστήματα με εμπορεύματα. Το βεβαιώνει και ο Αραβις περιηγητής του ΙΔ' αιώνα Ίμπτον Μπατούτα".³

Οι Βυζαντινοί αυτοί "έμβολοι" κατάγονται από τους Ελληνιστικούς χρόνους, αφού πρώ-

μητέρα όλων των Μπεζεστενών είναι η **Μεγάλη Αγορά της Κωνσταντινούπολης**, γνωστή στα τουρκικά σαν KAPALI CARSİ (Σκεπαστή Αγορά), "η πόλη μέσα στην πόλη" σύμφωνα με τον Μπροντέλ. Το τεράστιο αυτό λαβυρινθώδες συγκρότημα χτίστηκε το 1461, οκτώ μόλις χρόνια μετά την άλωση της Πόλης, από τον Μωάμεθ Β' τον Πορθητή, και είχε σαν πρώτο πυρήνα το συγκρότημα του μπεζεστενού με τους 15 τρούλους απαράμιλλης τέχνης, το οποίο συμπληρώθηκε από τον Σουλεϊμάν τον Μεγαλοπρεπή. Το 1488 υπήρχαν 126 καταστήματα με έναν ιδιαίτερο χώρο στο πίσω μέρος του καταστήματος (sanduk) για την ασφαλή φύλαξη των αντικειμένων ιδιαίτερης αξίας. Η κεντρική αυτή αγορά καταστράφηκε και αναγέρθηκε κατ' επανάληψη, ενώ τελευταία οικοδόμηση της έγινε το 1898. Βρίσκονται σε τιμήμα του ευρύτερου χώρου της Αγοράς (Forum) της πόλης του Μ. Κωνσταντίνου (τετραπλάνιας περιφίου έκτασης από αυτή που καλύπτει η Μεγάλη

ΦΩΤ. Α. ΚΑΛΛΙΤΗ

Αγορά). Η περιοχή της Αγοράς του Μ. Κωνσταντίνου που οι Βυζαντινοί ονόμαζαν με παραφθαρμένα Λατινικά "Φόρο" (αντί του Forum) αποτελούσε το κέντρο της Νέας Ρώμης, τόσο από πολιτική αλλά και από θρησκευτική άποψη.⁶ Είναι ένα σημαντικό παραδειγμα που αποδεικνύει, ότι στις περισσότερες εμπορικές πόλεις οι χώροι εμπορίου παρέμειναν για χιλιετίες στις ίδιες θέσεις, αποκαλύπτοντας πόσο δυνατή είναι η διάρθρωση της κάθε πόλης, που σαν ενεργός οργανισμός υπακούει σε συγκεκριμένους κανόνες.

Για να καταλάβουμε τη λειτουργία αλλά και την αιτιόσφαιρα των μπεζεστενιών θα πρέπει να βυθιστούμε στις περιγραφές των περιηγητών της εποχής (16ος-17ος αιώνας), όπου μπορούμε να ξήσουμε τη χοήση των χώρων αυτών, σαν κέντρων εμπορικών συναλλαγών. Ας μεταφερθούμε λοιπόν στην Κωνσταντινούπολη του 16ου αιώνα, αφήνοντας τον Γάλλο στρατιωτικό iερέα και φλογερό αρχαιολάτρη Jerome Maurand να μας βάλει με τα μάτια της ψυχής του στην αιτιόσφαιρα της

εποχής. Στο ταξίδι του στην Πόλη το 1544 μας περιγράφει τη Μεγάλη Αγορά, τον περίφημο χώρο παζαριού, όπου συγκεντρώνονταν τα πολυτιμότερα εμπορεύματα της Ανατολής : υφάσματα, χαλιά, γυναικικά, χρυσαφικά, πολύτιμοι λίθοι, αλλά και χρωτιανοί ωκλάβοι. Ο ίδιος μας ξεναγεί : "Εκεί καταλήγουν όλα τα εμπορεύματα από όλον τον κόσμο. Από την Περσία, την Ινδία, την Αρμενία, την Αίγυπτο, την Αφρική, την Τασταρία, τη Συρία, Ελλάδα και Ιταλία. Ανοίγει τρεις φορές την εβδομάδα, Τρίτη, Τετάρτη και Πέμπτη. Έχει μάκρος και μήκος μισής βολής αρκεβουνδίου. Στο εσωτερικό υπάρχουν αφιδωτά κονφώματα κάθε 3,5 μέτρα όπου είναι εγκαταστημένα τα μαγαζά. (Θα πρέπει να τονισθεί εδώ ότι το συγκρότημα της Μεγάλης Αγοράς καλύπτεται εξ ολοκλήρου από θολωτή στέγη). Οι Τούρκοι μαγαζάτορες κάθονται ψηλά πάνω σε πάγκους και κάτω από τους πάγκους έχουν τα εμπορεύματα: καξάκες χρυσομέταξες, βελούδα χρυσοκέντητα, τουρκικά καλπάκια, τραπέζιομάντηλα μεταξοκέντητα, πονγγιά".⁷ Ένα χρόνο αργότερα το 1545 θα επισκεφθεί

το σκλαβοπάζαρο της Πόλης ο Γάλλος περιηγητής Gassot ο οποίος επισημαίνει :⁸ "Στα μπεζεστένια και γενικά σε όλα τα παξάρια πουλάνε και χριστιανούς σκλάβους, νέους και γέρους, άντρες και γυναίκες, ακόμα και παιδιά τριών χρόνων και λιγότερο, που τα οδηγούν από το χέρι Τούρκοι μαθημένοι σ' αυτή τη δουλειά και φωνάζονταν πόσο πουλιέται το παιδί και το δίνονταν σ' εκείνον που προσφέρει τα πιο πολλά. Αν είναι κορίτσι ή γυναίκα σκεπάζονταν το πρόσωπό τους μ' ένα μαντήλι. Τις κοιτούν στα δόντια, εξετάζονταν τα χέρια τους, ρωτούν την ηλικία, αν είναι παρθένες και άλλα παρόμοια, προς μεγάλον εξευτελισμό της χριστιανούσύνης".⁹

Αρκετά δραματικές αλλά και γραφικές λεπτομέρειες για το δουλεμπόριο δίνει στο χρονικό του ο επίσημος γεωγράφος του βασιλιά της Γαλλίας Nicolas Nicolay στο ταξίδι του στην Ανατολή που πραγματοποιήθηκε το 1551.

"Πρόκειται για ένα μεγάλο κτίριο, ψηλό με τέσσερις πόρτες και μέσα δρόμους και σοκάκια με μαραζιά από εδώ κι από εκεί, γεμάτα με σπάνια εμπορεύματα, κοσμήματα, πετρόδια, γουναρικά-ξιμπελίνες, λυκοτόμαρα, αλεπούδες, κι άλλα πολύτιμα δέρματα - πολύ φθηνά, αφού μπορείτε ν' αγοράσετε ολόκληρο γουναρικό από ξιμπελίνα για ένα μακρύ πανωφόρι, μόνο με 80 ως 100 δουκάτα, ενώ η αξία του είναι τονλάχιστον 250. Ακόμα χρυσούφαντα υφάσματα, μεταξωτά, μοχαΐδια, κι άλλα πλούσια εμπορεύματα".¹⁰

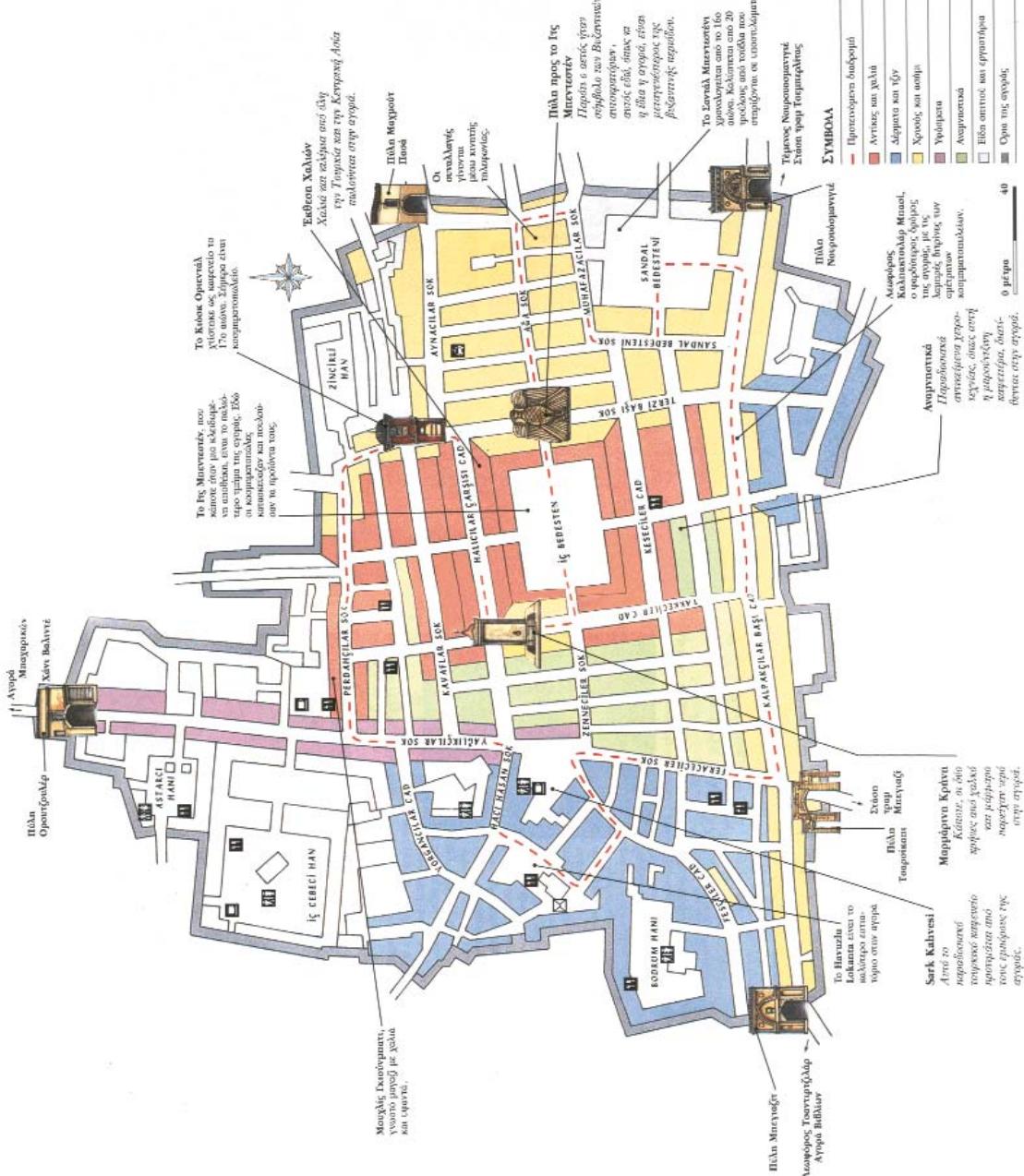
Το πρώτο μέρος της παραπάνω περιγραφής του Γάλλου γεωγράφου ταιριάζει πιο πολύ με τον χαρακτήρα της Μεγάλης Αγοράς της Κωνσταντινούπολης, όπως λειτουργεί σήμερα. Βρίσκεται στον κεντρικό άξονα που συνδέει την Αγιά Σοφιά με το Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης (Yeniceriler Caddesi) που τα τελευταία χρόνια εξυπηρετείται

Αεροφωτογραφία της Μεγάλης Αγοράς όπου διακρίνεται το κεντρικό μπεζεστένι με τους 15 τρούλους που έχτισε ο Μωάμεθ Β' ο Πορθμοτής.

Κάτοψη της Μεγάλης Αγοράς

Πηγή : Κωνσταντινούπολη, Οδηγοί του Κόσμου,
εκδ. Καθημερινή/Dorling Kindersley.

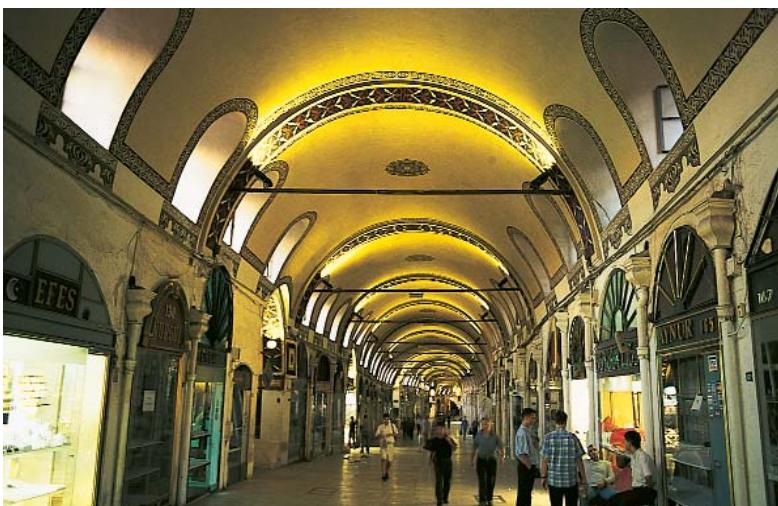

από την καινούργια γραμμή τραμ τελευταίας τεχνολογίας. Καθημερινά χιλιάδες άτομα εισρέουν στην Αγορά, από τις μνημειακές της πύλες που υπάρχουν διάσπαρτα περιμετρικά, καθιστώντας την έναν από τους πιο πολύβουνους και ζωντανούς χώρους της Πόλης. Η κίνηση ανεβαίνει δραματικά τους τουριστικούς μήνες του χρόνου, όπου μπορείς να δεις ένα πολύχρωμο αλλά και ατμοσφαιρικό ψηφιδωτό από ανθρώπους, εμπορεύματα και εικόνες. Είναι από τους χώρους που αντιλαμβάνεσαι την ποικιλία και την πολυπλοκότητα της ζωής σε όλο της το μεγαλείο. Όπως πολύ παραποτικά αναφέρει η Αλέκα Γερολύμπου, "οι φυλές και οι θρησκείες αναμειγνύονται

όρεξη για πιο σύνθετες εικόνες. Αυτό οφείλεται κυρίως στην μεγάλη ποικιλία που σου δημιουργεί και ενδιαφέρον αλλά και ιωρόποια. Είναι απίστευτη η γκάμα των χρωμάτων, των υλικών αλλά και των διάφορων φυλών που κυκλοφορούν καθημερινά εκεί, συνθέτοντας μια εμπειρία που θα μπορούσε να πληριάσει τις εικόνες των περιηγητών, αρκετών αιώνων πριν, ανασυνθέτοντας την ατμόσφαιρα μιας εποχής, που τουλάχιστον για την Ελλάδα, έχει περάσει ανεπιστρεπτή. Γι αυτή και μόνο τη μοναδική εμπειρία αξίζει η επισκεψη στην αγορά αυτή.

Είναι αξιοπρόσεκτο ότι υπάρχουν όλα τα είδη που αναφέρονται ήδη από τον 16^ο αιώνα

στα κείμενα των περιηγητών, ενώ για την καλύτερη χωροταξική της οργάνωση η Μεγάλη Αγορά διαιρείται σε συνοικίες ομοειδών εμπορευμάτων, όπως φαίνεται και στην κάτοψη του συγκροτήματος. Έτσι υπάρχει η συνοικία των υφασμάτων, των χαλιών και αντικών, των δερμάτινων ειδών, των χρυσών και ασημένιων χειροτεχνημάτων καθώς

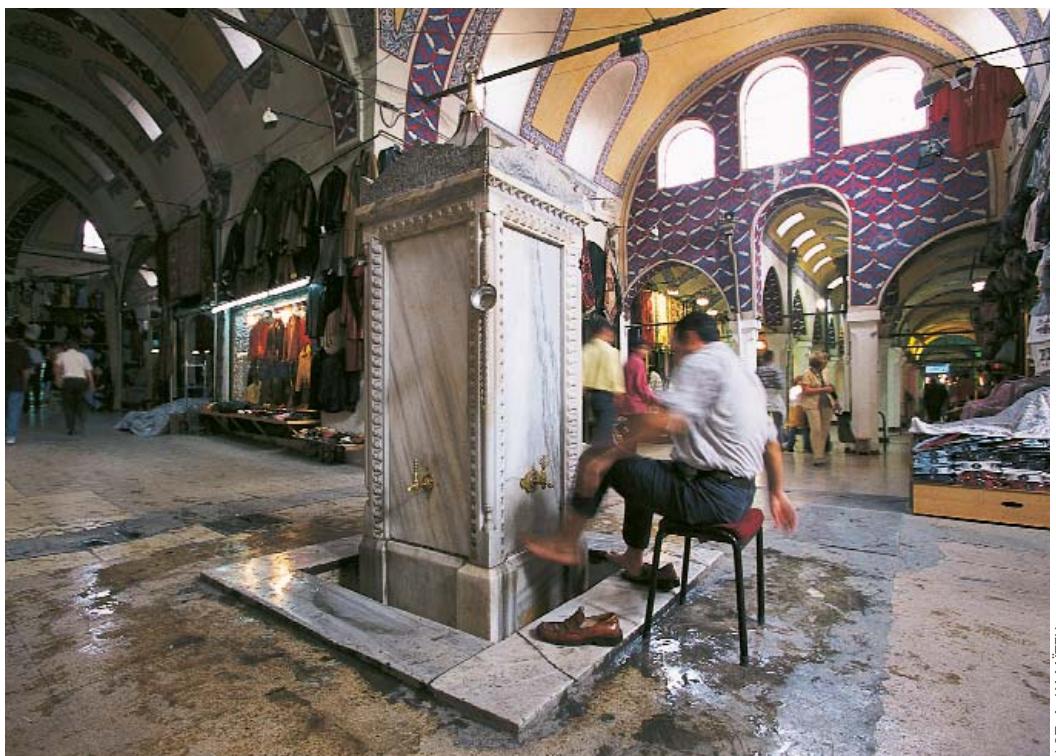

ΦΩΤ. Β. ΚΩΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ

Ο κεντρικός εσωτερικός δρόμος που βλέπει ο επισκέπτης της Αγοράς όταν εισέρχεται από την κεντρική Πύλη Beyazit. Εντυπωσιάζει η αρχιτεκτονική μορφολόγηση της στοάς.

ανενόχλητες, οι μόνιμοι κάτοικοι έρχονται σε επαφή με τους περαστικούς, οι ντόπιοι συναντώνται με τους ξένους. Εδώ παίρνει σάρκα και οστά η κοινωνικότητα της πόλης κάτω από τη βαριά σκιά των αργού χρόνου της παράδοσης".¹¹ Παρόλο ότι υπάρχει αφάνταστη πολυπλοκότητα στον χώρο και τα ερεθίσματα που δέχεσαι υπεδόν κάθε στιγμή, είναι αξιοπερίεργο ότι αυτό δεν σε κουράζει, αλλά αντίθετα σου δημιουργεί την αίσθηση και

και των κοινημάτων, όπως επίσης η συνοικία των αναμνηστικών δώρων για τους τουρίστες, αλλά και των διαφόρων εργαστηρίων των πολυποίκιλων επαγγελμάτων. Αυτή η οργάνωση κατά επαγγέλματα υπακούει στην αρχική αυστηρή οργάνωση των οιθωμανικών αγορών όπου "συγκεντρώνει τα επαγγέλματα κατά συντεχνίες. Πολλοί μελετητές μεσογειακών πόλεων περιγράφουν την οργάνωση της αγοράς γύρω από το κεντρικό τζαμί σε

ΦΩΤ. Α. ΚΑΛΑΙΤΖΗ

ΦΩΤ. Α. ΚΑΛΑΙΤΖΗ

ομόκεντρους κύκλους ανάλογα με τον βαθμό ιερότητας των εμπορευμάτων : Δίπλα στο τζαμί και στο μπεζεστένι, κτίσμα γεροκτησιανού που κλείνει για να φυλάσσονται κοδιμήματα και πολύτιμα υφάσματα, βρίσκει κανείς τους κατασκευαστές κεριών, εμπόρους αρωμάτων και μυρωδικών, πωλητές ιερών βιβλίων, γραφειάδες και βιβλιοδέτες. Πιο πέρα, εμπόρους δερμάτων και κατασκευαστές πασουμιών. Μακρύτερα το εμπόριο ψάθινων ειδών, τα ξυλουργεία, εργαστήρια κλειδιών, χάλκινων ειδών, πιο απομακρυσμένα τα σιδηρουργεία....."¹²

Η εμπειρία μας λοιπόν πλούσια σε εντυπώσεις και χρώματα, αφού πέρασε από τις αλλεπάλληλες προσπάθειες των εμπόρων για να μας προσελκύσουν στα μαγαζιά τους για την αγορά που συνοδεύεται απαραίτητα από το πατροπαράδοτο παζάρι, έφτασε σχεδόν

Μια από τις δύο μαρμάρινες κρήνες που υπάρχουν στην Αγορά, οι οποίες σε παλαιότερους χρόνους παρείχαν νερό στην αγορά. Χρησιμοποιείται ακόμη και σήμερα για τις καθημερινές ανάγκες των επισκεπτών. (Επάνω Αριστερά)

Το πατροπαράδοτο παζάρι δίνει και παίρνει σε κάθε γυνιά της Αγοράς. Η εμπειρία εμπλουτίζεται πλούσια σε εντυπώσεις, χρώματα και σχήματα.

στο τέλος της, κι όμως εκεί ήταν που μας περίμενε η εμπειρία αγοράς. Είχαμε φτάσει σχεδόν σε μία από τις πανέμορφες και ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής πύλες (οι σημαντικότερες από τις οποίες είναι η Πύλη Carsikapi η οποία εξυπηρετεί το πλήθος που κινείται με το τραμ-στάνη Beyazit και η Πύλη Nuruosmanipye που εξυπηρετεί τους επικοινέπτες του τραμ-στάνη Cemberlitas) όταν μας συνεπήρε η εικόνα των χαλιών που κρέμονταν από τις μπαρόκ αρχιτεκτονικές απολήξεις της πύλης, και η εικόνα των εμπόρων που καθισμένοι στα χαλιά προσπαθούσαν να τραβήξουν την προσοχή μας. Στην αρχή δέχτηκαν πολύ ευγενικά να τους φωτογραφίσουμε, και ύστερα έκαναν την παραδοσιακή προσπάθεια για να μας πουλήσουν τη πραμάτεια τους. Ο γιος ενός Τούρκου εμπόρου χαλιών, πολύ νεαρός

στην ηλικία, μας έπεισε να επισκεφθούμε το μαγαζί του που βρισκόταν λίγα μέτρα πιο κάτω για να μας δείξει την ποιότητα και τα σχέδια των χαλιών του. Μας εξήγησε ότι πολύ καλά Αγγλικά πόσο σημαντικό ήταν για αυτόν από πολύ μικρή ηλικία να μάθει τη δουλειά, και γι αυτό ο πατέρας του είχε εμπιστευθεί στον σχεδόν 18χρονο γιο του ολόκληρη τη λειτουργία του μαγαζιού. Όπως μας εξήγησε κατόπιν η πατρική συμβουλή δινόταν μόνο σε συγκεκριμένες υποθέσεις και δυσκολίες. Μου θύμισε αντίτοιχες σκηνές εβραϊκών μαγαζιών στην Νέα Υόρκη που ο πατέρας είχε βάλει την 11χρονη κόρη του να κρατάει το ταμείο. Είναι και αυτό μέσα στα μυστικά μήνυσης του καλού εμπόρου.

Αφού λοιπόν ο νεαρός μας καλοδέχτηκε στο πολύ καλά οργανωμένο μαγαζί του, μας κέρασε το πατροπαράδοτο τουά, ένα αρκετά

ελαφρύ και αρωματικό ρόφημα που οι διάφορες γεύσεις το κάνουν μοναδικό και που σερβίρεται σε πανέμορφα καμπυλοειδή, ανατολικής φινέτως μικρά ποτήρια. Είναι για κάθε έμπτορο που σέβεται τον εαυτό του η συμβολική ένδειξη φιλοξενίας και φιλίας. Κατόπιν μας εξήγησε τη δουλειά που είχε κάθε χαλί, τον τόπο προέλευσης, αλλά και την ποικιλία των πολλαπλών σχεδίων που υπήρχαν. Στο τέλος αφού κατάλαβε ότι δεν ενδιαφερόμασταν να αγοράσουμε κάτι συγκεκριμένο είναι εκπληκτικό ότι η τιμή έπεισε στο μισό, χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια, αναδεικνύοντας τη μεγαλοπρέπεια του ανατολιτικού παζαριού, αλλά και το πόσο σε κάθε συναλλαγή η ψυχολογία παίζει τον πρωταρχικό ρόλο. Αφού τον ευχαριστήσαμε για τις πληροφορίες - αλλά από μέσα μας για την

Η κεντρική Πύλη Beyazit που εξυπρετεί τους επισκέπτες που χρησιμοποιούν τον κεντρικό άξονα που συνδέει την Αγία Σοφία με το Πανεπιστήμιο της Κων/πολης. (Yeniceriler Caddesi) ή το τραμ (στάση Beyazit). Η αγορά των χαλιών στην κεντρική αγορά είναι το παραδοσιακότερο κομμάτι της, αλλά και αυτό με την μεγαλύτερη ιστορία.

ΦΩΤ. Β. ΚΩΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ

μοναδική εμπειρία και γνώση που μας προσφέρει για το παζάρι - και αφού του υποσχεθήκαμε ότι σε μια προσεχή επίπειρη μας στη Πόλη θα είχαμε την ευκαιρία να αγοράσουμε κάτι πραγματικά ενδιαφέρον από τη συλλογή χαλιών του, εγκαταλείψαμε τον χώρο, μαζί με τον ήλιο που έδυε.

Με αυτές τις σκέψεις και αφού άφηνα πίσω μου την πολυποίκιλτη πύλη της Μεγάλης Αγοράς, με το φως να ελαττώνεται, ανακάλυψα ότι η σημαντική αυτή εμπειρία θα συνεχίζοταν σε άλλο παρακείμενο χώρο, αφού τα απογεύματα, και μετά το κλείσιμο της Αγοράς, το παζάρι συνεχίζεται στην υπαίθρια αγορά που στήνεται στον υπαίθριο

χώρο μπροστά από το Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης και το γειτονικό του τζαμί **Beyazit**. Εδώ υπάρχουν εκαποντάδες μικροπωλητές που στήνουν το αυτοσχέδιο παζάρι τους με κάθε λογής προϊόντα, ενώ παράλληλα μπορείς να βρεις από τα πιο κοινότυπα και τα πιο άχρηστα, μέχρι σημαντικής τέχνης χειροποίητα χαλιά. Μια μοναδική εμπειρία είχαμε και με έναν έμπορο χαλιών από το Τουρκμενιστάν, που δέχτηκε με χαρά να φωτογραφηθεί μπροστά από το εμπόρευμά του. Δεν τον απαντόλησε καθόλου η πώληση του εμπορεύματός του, αλλά η εμπειρία της ανθρώπινης επαφής που γινόταν μέσω ενός γνωστού του που ήξερε Αγγλικά, όπου μου έλεγε με κάθε λεπτομέρεια για τον τόπο καταγωγής του, αλλά και τον τρόπο ζωής του ανάμεσα σε Κωνσταντινούπολη και Τουρκμενιστάν. Ήταν απ' τις μοναδικές στιγμές που έχω ζήσει, όπου η επικοινωνία της γλώσσας δεν έχει καμμία σημασία, αφού υποκλίνεται στην επικοινωνία των συναισθημάτων.

Στην Ελλάδα τώρα διασώζονται μόλις τρία

ΦΩΤ. Α. ΚΑΛΑΪΤΖΗ

μπεζεστένια των οποίων οι χρήσεις έχουν ακολουθήσει τρεις ξεχωριστούς δρόμους. Είναι το **Μπεζεστένι της Θεσσαλονίκης** που βρίσκεται σε ένα από τα πιο κεντρικά σημεία της πόλης και που η χρήση του έχει παραμείνει αναλλοίωτη από τον 15^ο αιώνα, αφού ακόμα και σήμερα στεγάζει καταστήματα υφασμάτων, ρούχων και άλλες εμπορικές δραστηριότητες, ενώ με αφορμή τις εργασίες της πρόσφατης αποκατάστασης έχει διαμορφωθεί και ένα πατάρι για πολιτιστικές δραστηριότητες, κυρίως περιοδικές εκθέσεις. Το δεύτερο μπεζεστένι βρίσκεται στην κεντρική πλατεία των **Σερρών**, την πλατεία Ελευθερίας, παραμένει σε αρκετά καλή κατάσταση και λειτουργεί σαν το Αρχαιολογικό Μουσείο της πόλης, ενώ υπάρχει και πρόσφατη μελέτη ομάδας αρχιτεκτόνων για την ειστερική διαμόρφωση του χώρου έτσι ώστε να ανταποκριθεί πλήρως στις προδιαγραφές και στην μιρφή ενός σύγχρονου μουσείου. Τέλος στην πόλη της **Λάρισας** βρίσκεται το τρίτο παράδειγμα, του οποίου η τρουλούσκεπής στέγη δεν διαισώζεται, και βρίσκεται σε πολύ κακή κατάσταση από άποψη αποκατάστασης και συντήρησης. Σήμερα χρησιμοποιείται προσωρινά σαν αποθήκη αρχαίων από την 7^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, μέχρι την ολοκλήρωση του Μουσείου της πόλης.

Μπεζεστένι Θεσσαλονίκης

Το μπεζεστένι της Θεσσαλονίκης είναι το μόνο μπεζεστένι στον Ελλαδικό χώρο που διατηρεί την ίδια και απαράλλακτη λειτουργία από τον 15ο αιώνα, χρονολογία οικοδόμησής του. Είναι και σήμερα ο χώρος εμπορίου υφασμάτων στοιχείο πολύ σημαντικό για την πολεοδομική και ιστορική ταυτότητα της πόλης. Είναι το σημείο όπου το παρελθόν συνδέεται με το παρόν σε μια αιδιάκοπη πορεία προσαρμογής και συνέχειας.

Βρίσκεται στο σημείο που ανέκαθεν αναπτυσσόταν το εμπόριο στη συμβολή δύο σημαντικών αξόνων (Εγνατία & Βενιζέλου) που η ύπαρξή τους βεβαιώνεται από τα

αρχαία χρόνια. Οι δύο αυτοί δρόμοι συμπίπτουν με τους κεντρικούς άξονες που πάντα υπήρχαν στις σημαντικές πόλεις κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο. Ο ένας με προσανατολισμό βορρά-νότου (cardo) που συμπίπτει με τη Βενιζέλου, και ο άλλος με προσανατολισμό ανατολή-δύση (decumanus) που συμπίπτει με την Εγνατία.

Μία από τις πιο πρώιμες περιγραφές του μπεζεστενίου της Θεσσαλονίκης μας δίνει ο Τούρκος περιηγητής **Εβλιά Τσελεμπί** ο οποίος περιγράφοντας τα τυροπιά (παζάρια) και τα λιθόκτιστα μιλυβδοσκέπαυτα μπεζεστένια της πολιτείας σημειώνει :

"Τα τέσσερις χιλιάδες τετρακόσια μαγαζιά της πόλης στεγάζουν όλες τις τέχνες και τις ειδικότητες. Και είναι τόσες πολλές που θα πρέπει να σταματήσω το ταξίδι μου, αν θα θέλα να γράψω για όλες. Το μπεζεστένι, όμως, της Θεσσαλονίκης είναι ένα υπέροχο κτίριο. Η στέγη είναι σκεπασμένη με μολύβι και κλείνει με μια μεγάλη σιδερένια πόρτα. Ο επισκέπτης που θα πρωτομπεί κυριολεκτικά τα χάνει και ζαλίζεται απ' το μόσχο, το ανυπέροι και τ' άλλα μπαχάρια που ευωδίζουν εκεί. Μέσα στο μπεζεστένι ζάμπλουτοι έμποροι μετρούν το χρωσάφι (δηλαδή χυνσές λίρες) και τ' άσπρα (γρόσια) κι ο κρότος από το μέτρημα προκαλεί στον άνθρωπο δέος. Το πλήθος που συνωστίζεται για να αγοράσει ή να πουλήσει είναι απειράριθμο και ξεχύνεται στους τριακόσιους δρόμους (Κάθε δρόμος αντιστοιχεί και σ' ένα εσνάφι {συντεχνία} σαν ένα παράξενο μωσαϊκό)".¹³ Απ' τα μεσαιωνικά χρόνια η Θεσσαλονίκη αποτελούσε σημαντική εμπορική πόλη, με την κεντρική της αγορά να αναπτύσσεται νοτιοδυτικά απ' το παλιό ελληνορωμαϊκό κέντρο. Βασικοί άξονες η Εγνατία από την πύλη του Βαρδαρίου μέχρι λίγο πιο πέρα από την διαυτούρωσή της με την σημερινή Βενιζέλου. Παράλληλα υπήρχαν σαν άξονες ανάπτυξης του εμπορίου οι κάθετοι δρόμοι που οδηγούσαν προς την θάλασσα ως το θαλάσσιο τείχος. Είναι σημαντικό να δούμε την Θεσσαλονίκη στο ευρύτερο πεδίο της Βαλκανικής και τον όρολο που έπαιζε σαν εμπορικό και ενδιάμεσο διαμετακομιστικό κέντρο της περιοχής. Και για να γίνει αυτό θα πρέπει να εξετάσουμε το πλέγμα των δρόμων που οδηγούσαν τα προϊόντα απ' την ανατολή στην Κεντρική

Ευρώπη. Οι πιο σημαντικές οδικές αρτηρίες στις ευρωπαϊκές επαρχίες με στρατιωτική ή εμπορική σημασία συνέπιπταν συνήθως με τις αρχαίες ωμαϊκές οδούς που είχαν παραμείνει ακόμα σε χρήση. Η μεγαλύτερη από αυτές ξεκινούσε από την Κωνσταντινούπολη που ήταν το σημείο κατάληξης πολλών άλλων οδών που έρχονταν από τα βάθη της Ασίας, την Μικρά Ασία ή τα κράτη των Αράβων και έφθανε έως την Ανδριανούπολη. Από εκεί διακλαδίζονταν σε δύο άλλους δρόμους που προχωρούσαν σε τέσσερις κατευθύνσεις : α) Ο βιοριότερος διέσχιζε τη Διορθουτικά μέχρι τις ευβοϊλές του Δούναβη και ακολούθουσε την κατεύθυνση του Προύθου μέχρι τα βόρεια σύνορα της Μολδαβίας, για να συνεχίσει στο Πολωνικό έδαφος, β) Ο νότιος πλευρικός δρόμος που κατέληγε στην Καλλίπολη που ήταν και ο σημαντικότερος, γ) Υπήρχε επίνης η μεγάλη κεντρική αρτηρία που ξεκινούσε από την Ανδριανούπολη και ένωνε την τελευταία με τις σημαντικότερες πόλεις, τη Φιλιππούπολη, τη Σόφια, την Νίσ, το Βελιγράδι και τη Βούδα. Αυτή η κεντρική αρτηρία είχε μεγάλη σημασία για το διαμετα-

κομιστικό εμπόριο. δ) Τέλος υπήρχε και μια αρτηρία με κατεύθυνση νότια από την κεντρική που οδηγούσε στις πόλεις Σέρρες, Θεσσαλονίκη, Μοναστήρι και Αχρίδα, καταλήγοντας μέχρι το Δυρράχιο στην Αδριατική, η οποία αποτελούσε επίσης σημαντική εμπορική αρτηρία.¹⁴ Από το τελευταίο είναι φανερό πως μεγάλες πόλεις όπως η Θεσσαλονίκη και οι Σέρρες αποτέλεσαν σημαντικούς σταθμούς εμπορίου με αλληλεξαρτήσεις σε όλη την περιοχή της Βαλκανικής.

Η οργάνωση της πόλης της Θεσσαλονίκης τη συγκεκριμένη περίοδο γίνεται με βάση το εμπόριο. "Οι δρόμοι της εμπορικής συνοικίας, γεμάτοι με προϊόντα της Ανατολής, ήταν στεγασμένοι με τέντες και ξύλα που προφυλάσσονταν απ' τον ήλιο και τη βροχή. Μικρά μαγαζιά, χάνια με τις τετράγωνες ανέλεις τους, στενά περάσματα με εργαστήρια, ακανόνιστα σταυροδρόμια με καφενεία καλύπτουν τις ανάγκες των κατοίκων για μεταποίηση, εμπόριο και κάθε λογής συναλλαγές και υπηρεσίες. Ο δρόμος είναι η προέκταση των μαγαζιού, τόπος όπου εκτίθενται τα εμπορεύματα, και γίνεται η επαφή με την πελατεία".¹⁵

ΦΩΤ. Μ. ΗΓΟΥΜΕΝΙΔΗΣ

ΦΩΤ. Μ. ΗΓΟΥΜΕΝΙΔΗΣ

Η ίδια εικόνα περιγράφεται και από έναν Ιησουνίτη ιεραπότολο, τον Jean Baptiste Souciet που έζησε στην Θεοσαλονίκη επτά ωλόκληρα χρόνια (1726-1733) και ο οποίος σημειώσεις πολυποίκιλη δράση, ενώ ταυτόχρονα έγραψε μεταξύ 1733-1738 το χρονικό της Θεοσαλονίκης. Εκεί περιγράφει: "Οι δρόμοι στην κάτω πόλη είναι στενοί, κακοστρωμένοι και ρυπαροί. Στο κέντρο, στην περιοχή της αγοράς, σκεπάζονται από σανίδες και γι αυτό ήταν σκοτεινοί. Το καλοκαίρι αστόσσο επικρατούσε δροσιά σ' αυτούς τους δρόμους. Εκεί υπήρχε ένα μεγάλο στέρεο κτίριο με 6 θόλους, το μπεζεστένι, όπου βρίσκονταν τα μαγαζιά των εμπάρων υφασμάτων, μεταξιού και μουσελίνας. Για νοίκι πλήρωναν 7 ή 8 πιάστρα το χρόνο".¹⁶

Παράλληλα αναφέρεται ότι "τα καταστήματα

ματική τους εναυσχόληση, και επομένως παρήγαγαν ή πουλούσαν τα αγαθά τους στον ίδιο δρόμο της αγοράς (Carsi), τηρούσαν τους ίδιους κανόνες και νόμους, άνχετα από το ότι ζούσαν σε διαφορετικούς μαχαλάδες".¹⁸

Οι ιστορικοί τοποθετούν την κατασκευή του μπεζεστένιού στα χρόνια του Μωάμεθ Β' στην χρονική περίοδο 1455-1459, εικοσιπέντε έως τριάντα χρόνια από την άλωση της Θεοσαλονίκης το 1430 από τους Οθωμανούς. Κτίστηκε απέναντι από το τέμενος Hamza Bey και το **Καραβάν Σερά**. Οι μόνες μετατροπές που υπέστη το μνημείο είναι η διάνοιξη δύλωβων παραθύρων στην επάνω ζώνη, στη θέση αρχικών μικρότερων που αποτελούν και την τυπολογία των μπεζεστένιων, καθώς και η κατασκευή περιμετρικών καταστημάτων μετά την πυρκαγιά του

"Το μπεζεστένι της Θεοσαλονίκης είναι το μόνο μπεζεστένι στον Ελλαδικό χώρο που διατηρεί την ίδια και απαράλλακτη λειτουργία από τον 15ο αιώνα, χρονολογία οικοδόμησής του. Είναι και σήμερα ο χώρος εμπορίου υφασμάτων, στοιχείο πολύ σημαντικό για την πολεοδομική και ιστορική ταυτότητα της πόλης".

Η ακόμα και τα εργαστήρια των μικρεμπόρων ή των λιγότερο οπουδαίων επαγγελματιών ήταν παρατεταγμένα κατά μήκος των στενών δρόμων, που περικύλωναν αυτά τα επιβλητικά, στεγασμένα κτίσματα (μπεζεστένια) και ήταν συνήθως στεγασμένα με ψάθες που τα προφύλασαν από τη βροχή και τον ήλιο. Μέσα στο μπεζεστένι και την αγορά (Carsi) που το περικύλωνε, οι διάφοροι βιοτέχνες, μικροεπαγγελματίες, έμποροι και χονδρέμποροι είχαν το δικαίωμα να χρησιμοποιούν υπαίθριους πάγκους για να εκθέτουν τα προϊόντα τους, ανάλογα πάντα με τις οικονομικές επιδιώξεις και τη δραστηριοποίησή τους. Η απόσταση από το κέντρο του μπεζεστένιού στην οποία βρίσκονταν τα υπαίθρια αυτά "μαγαζιά" τους δήλωνε συγχρόνως και τη σημασία τους για την οικονομία της πόλης".¹⁷

"Οι άνθρωποι της πόλης ανήκαν συνήθως στην ίδια συντεχνία που όριζε η επαγγελ-

1917, μετασκευή που πραγματοποιήθηκε γύρω στα 1924. Παράλληλα μετά την πυρκαγιά του 1917 "οι πολεοδόμοι προσπάθησαν να ανασυστήσουν "εξοφθολογισμένο" το παλιό παραδοσιακό παζάρι. Μικρά ισόγεια και διώροφα κτίρια 4 μέτρα επί 8, με επιβεβλημένες νεο-βυζαντινές όψεις, δύλωβα παράθυρα και ενίστε στεγασμένες στοές στο ισόγειο, υποδέχονται τα είδη λαϊκής κατανάλωσης σε μια απόμακρη υπόμνηση του Μεσαιωνικού μοντέλου : κοσμήματα και υφάσματα γύρω από το μπεζεστένι, δέρματα, ρουχισμός και "είδη προϊόκς" στη Σπανδωνή, τρόφιμα και εργαστήρια στη Βλάλη και στη Βατικιώτη".¹⁹

Η μετεξέλιξη που γίνεται μετά την πυρκαγιά του 1917 σηματοδοτείται και από μια καινούργια προσέγγιση : "Αντίστοιχη συνύπαρξη αντιφατικών στοιχείων εμφανίζουν και τα κτίρια της αγοράς.....Οι δυτικότεροις οικοδομές της οδού Σαμποτί πασά προς την παραλία που στεγάζουν τράπεζες, ασφαλι-

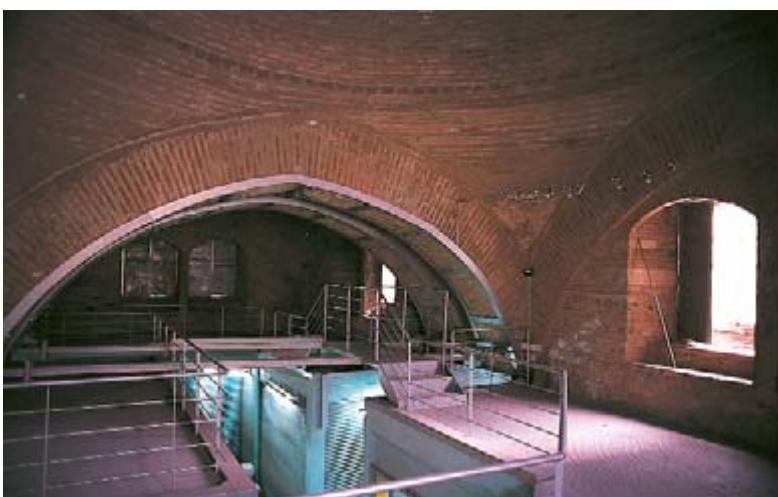
ΦΩΤ. Μ. ΗΓΟΥΜΕΝΙΑΣ

στικές εταιρείες και grandes magasins, συνορεύονταν με τα "Σκεπαστά" λόγω πιο πάνω. Η μεταλλική στέγη που υποκαθιστά τις τέντες και τα ξύλα μετά το 1893 πάνω από τα παλιά μαγαζιά δίπλα στο μπεζεστένι, θυμίζοντας τις ευρωπαϊκές αντίστοιχες galleries ή τις αγγλικές arcades, θα μπορούσε να εκληφθεί ως σύμβολο αυτής της συμβίωσης".²⁰

Το μπεζεστένι της Θεσσαλονίκης μετά την απελευθέρωση της πόλης στα 1912 θα περάσει σε ελληνικά χέρια και για χρόνια θα προμηθεύει τους Θεσσαλονικείς με υφά-

εμπορίου. Οι σεισμοί του 1978 είναι η χαριτική βολή αφού το κτίριο τραυματίζεται και άριστα. Κατά την περίοδο 1993-1996 πραγματοποιήθηκαν εργασίες στερέωσης και αποκατάστασης του μνημείου από το Υπουργείο Πολιτισμού και την 9η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων με σκοπό να λειτουργήσει την περίοδο της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης - Θεσσαλονίκη 1997. Το σχέδιο αποκατάστασης προέβλεπε την αποκατάσταση 50 περίπου καταστημάτων καθώς και την αποκατάσταση των όψεων του κτιρίου. Το

σχέδιο αποκατάστασης στέφθηκε με πλήρη επιτυχία αφού επιτεύχθηκε να ξαναγυρίσουν τα καταστήματα υφασμάτων στη σημαντική αυτή ιστορική μεριά της πόλης διατηρώντας την ίδια και απαράλλακτη λειτουργία από τον 15^ο αιώνα, χρονολογία οικοδόμησής του, διατηρώντας για την πόλη

ΦΩΤ. Μ. ΗΓΟΥΜΕΝΗΣ

"Στο μεσοπάτωμα, κάτω από τους θόλους, δημιουργήθηκε ένας νέος εκδεσιακός χώρος με πολύ καλή αρχιτεκτονική δομή που απευθύνεται στην οργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων και δρώμενων. "

σματα, κορδέλες αλλά και κοσμήματα, μέσα από τα εκατό και περισσότερα μαγαζιά που υπήρχαν. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η προμήθεια νέων προϊόντων στην αγορά όπως το έτοιμο ένδυμα δημιουργεί οικονομικές δυνατολίες στην παραδοσιακή αυτή μορφή εμπορίου. Λόγω της οικονομικής δυνητικότητας επηρεάζεται η λειτουργία του μπεζεστένιου το οποίο σε λόγες δεκαετίες φθίνει οικονομικά, στοιχείο που οδηγεί τους εμπόρους στην σταδιακή εγκατάλειψή του λόγω της έλλειψης οικονομικών κινήτρων για την συγκράτηση και διατήρηση αυτής της μορφής

έναν θύλακα μνήμης αλλά και εμπειρίας. Και είναι πραγματική εμπειρία να ψωνίζει κανείς στα παραδοσιακά αυτά μαγαζιά της πόλης που συχνά φέρνει κοντά διαφορετικές εθνότητες και κοινωνικές ομάδες, σε ένα απελείωτο πανηγύρι κίνησης και φαντασίας. Παράλληλα στο μεσοπάτωμα, κάτω από τους θόλους, δημιουργήθηκε ένας νέος εκθεσιακός χώρος με πολύ καλή αρχιτεκτονική δομή που απευθύνεται στην οργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων και δρώμενων.²¹ Έτοις η αποκατάσταση του σημαντικού αυτού μνημείου βασίστηκε στο δίδυμο της διατή-

οησης της παραδοσιακής χρήσης των καταστημάτων εμπορίας υφασμάτων, στοιχείο που δίνει συνέχεια στο κτίριο ανά τους αιώνες, καθώς και στην παραλληλή δημιουργία ενός καινούργιου χώρου που απευθύνεται στην πόλη και εμπλουτίζει τη λειτουργία του κτιρίου με έναν φορέα πολιτισμού. Και είναι σίγουρο ότι οι δύο αυτές χρήσεις (παραδοσιακό εμπόριο - πολιτιστικές χρήσεις) θα συνδυασθούν αρμονικά και αλληλουσιμπληρούμενα, έτσι ώστε η πόλη να βγεί ο τελικός νικητής.

Μπεζεστένι Σερρών

Το μπεζεστένι των Σερρών ανάγεται στο τέλος του 15ου αιώνα,²² βρίσκεται στο πιο κεντρικό σημείο της πόλης, στην πλατεία Ελευθερίας και σήμερα χρησιμοποιείται σαν Αρχαιολογικό Μουσείο. Πρόκειται για έργο πιθανώς Έλληνα αρχιτέκτονα.²³

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας η πόλη των Σερρών εξελίχθηκε σε ένα από τα πιο σπουδαία εμπορικά κέντρα, με πολύ σημαντική κίνηση. Στην αγορά της συνέρρεαν έμποροι διαφόρων εθνικοτήτων για να διακινήσουν μια μεγάλη γκάμα αγαθών με κυρίαρχο το βαμβάκι. Ο Henry Holland σημειώνει : "Οι πεδιάδες της Μακεδονίας είναι ανέκαθεν διάσημες για τη μεγάλη παραγωγή σιτηρών, και το βαμβάκι της περιοχής των Σερρών, της αρχαίας Σιντικής, χαίρει επάξια μεγάλης φήμης. Η καλλιέργεια του καπνού είναι φυσικά, νεότερη αν και το φυτό αυτό αποτελεί τώρα μια από τις κυριότερες καλλιέργειες στα χωράφια γύρω από τα Μακεδονικά χωριά".²⁴ Υπήρχαν στην πόλη Σερρών αντιπρόσωποι όλων των παραδοσιακών και εμπορικών χωρών, οι οποίοι είχαν ιδρύσει εταιρείες διακίνησης προϊόντων, αλλά και πολυάριθμα εμπορικά καταστήματα. Ένας από τους πιο σημαντικούς οίκους ήταν και ο περίφημος εμπορικός Βενετικός οίκος Rotta, Vianello & Cia. Τέλος πλήθος Τούρκων εμίρηδων έρχονταν στην πόλη των Σερρών για να αγοράσουν μεγάλες ποσότητες βάμβακος για εξαγωγή προς την Πολωνία και τις χώρες της Μαύρης

Θάλασσας.

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, όπου καταφαίνεται η σπουδαιότητα την πόλης των Σερρών σαν σημαντικό διαμετακομιστικό κέντρο, η παρακάτω περιγραφή του Τούρκου περιηγητή Εβλιά Τσελεμπί, αν και φαινομενικά υπερβολική, πλησιάζει ίσως την αλήθεια. Ο ίδιος στο ταξίδι του στην πόλη των Σερρών το 1667 σημειώνει :

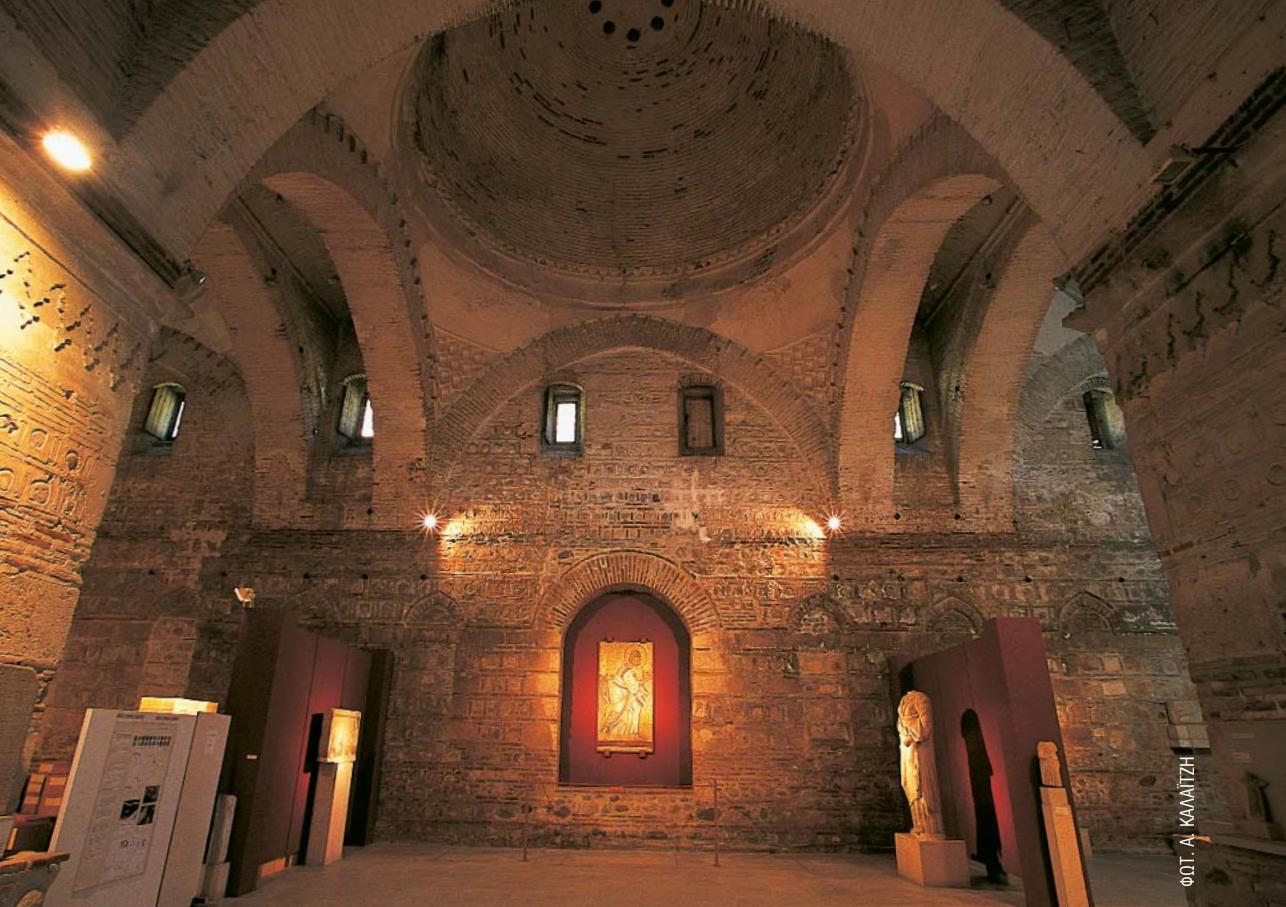
"Υπάρχουν δύο χιλιάδες μαγαζιά, που δεν είναι - βέβαια - σκεπασμένα και χτισμένα με πέτρες, σαν κι αυτά των αγορών του Χαλεπιού, της Προύσας, της Δαμασκού και του Καΐρου. Υπάρχουν ακόμα : εννιά θολωτά μολυβδοσκέπαστα μπεζεστένια, απ' τα οποία τα τέσσερα κλείνονται με σιδερένιες πόρτες. Εκεί βρίσκονται τα εργαστήρια των πιο σπουδαίων μαστόρων της Ρούμελης".²⁵

Οι παραπάνω πληροφορίες είναι πολύ σημαντικές για να καταλάβουμε τη σημασία της ανάπτυξης των Σερρών τον 17ο αιώνα. Πρόκειται για μια πόλη που διέθετε εννιά θολωτά μπεζεστένια, αριθμό ρεκόρ για την εποχή εκείνη. Το ότι οι περιγραφές πρέπει να πλησιάζουν την πραγματικότητα φαίνεται και από τον λεπτομερή διαχωρισμό που κάνει, αφού αναφέρει ότι τέσσερα από αυτά έκλειναν με σιδερένιες πόρτες.

Το μπεζεστένι των Σερρών είναι πανομοιότυπο με το μπεζεστένι της Θεσσαλονίκης αφού έχουν σχεδόν τις ίδιες διαστάσεις, και σκεπάζονται από εξι μολυβδοσκέπαστους θόλους. Είναι διαστάσεων 31,45μ X 20,60μ, ενώ υπάρχουν δύο τεράστιοι εισωτερικοί πευσοί (διαστάσεων 3,17μ X 3,18μ), οι οποίοι διένειμαν το βάρος των έξι θόλων σε συνεργασία με τους εξωτερικούς τοίχους. Συνήθως υπήρχε μια περιμετρική στοά που χρησιμοποιούνταν για την διάταξη μικρών καταστημάτων. Σήμερα υπάρχουν ακόμα οι τέσσερεις μεγάλες πόρτες, που αυφάλιζουν το μπεζεστένι κατά τις νυκτερινές ώρες.

Δίπλα στο μπεζεστένι υπάρχει ένας τεράστιος ελεύθερος χώρος (σήμερα πλατεία Ελευθερίας) που συμφωνεί απόλυτα με το πρότυπο της οργάνωσης του εμπορίου κατά την Οθωμανική περίοδο, όπου δίπλα στα μπεζεστένια υπήρχαν μεγάλοι ελεύθεροι χώροι για την πραγματοποίηση του συμπληρωματικού παζαριού.

Μετά την απελευθέρωση της πόλεως των

ΦΩΤ. Α. ΚΑΛΛΙΖΗ

Η ατμόσφαιρα όταν επισκέπτεσαι τον εσωτερικό χώρο είναι μαγευτική αφού η στιβαρότητα του κτιρίου με τους τεράστιους πεσσούς που στηρίζουν τους τρούλους αλλά και η αιδέρια κομψότητα και κατασκευαστική τελειότητα των δόλων σού δημιουργούν ένα συναίσθημα πληρότητας και ανάτασης. Τα μικρά παράδημα που βρίσκονται σε μεγάλο ύψος φωτίζουν αμυδρά τον χώρο.

Σερούν υπήρξαν πολλές προσπάθειες για να το γκρεμίσουν ώστε να διευρυνθεί η πλατεία Ελευθερίας ή με σκοπό την οικοπεδοποίηση της έκτασης, αλλά διασώθηκε χάρη στη σημαντική του αρχιτεκτονική αξία αλλά και μετά τις μεγάλες προσπάθειες του αείμνηστου καθηγητή **Αν. Ορλάνδου** που κατάφερε να το ανακηρύξει διατηρητέο μνημείο το 1938.

Το μπεζευτένι χρησιμοποιούνταν ως και τους πρώτους μεταπολεμικούς χρόνους σαν αγορά, οπότε και εγκαταλείφθηκε αφού η αγορά μετακινούνταν σιγά-σιγά στους γύρω από το μπεζευτένι δρόμους, με αποτέλεσμα το ίδιο

το μπεζευτένι να μετατραπεί κατ' αρχήν σε αποθήκη αρχαιολογικού υλικού, και από το 1970 σε Αρχαιολογικό Μουσείο, χρήση που εξακολουθεί ως και σήμερα, και βρίσκεται σε απόλυτη συμφωνία με την ιστορία του μνημείου. Παρ' όλο που έχει καταβληθεί προσπάθεια για την αξιόλογη οργάνωση του Μουσείου, ένα μέρος του χώρου παραμένει νεκρός, αφού χρησιμοποιείται σαν αποθήκη αρχαίων ευρημάτων. Πιστεύουμε ότι η πρόσφατη μελέτη για την πλήρη αξιοποίηση του μουσείου, που έχει εκπονηθεί από ομάδα αρχιτεκτόνων, θα βοηθήσει στην ολοκληρω-

μένη απόδοση του μνημείου στον πολιτισμό. Τέλος θα πρέπει να υπογραφιμόσουμε, ότι η παρουσία του αινθρώπινου στοιχείου στο μνημείο είναι ελάχιστη, αφού υπάρχει πολύ μικρή προσέλευση επισκεπτών στο μουσείο, που οφείλεται κυρίως στην κακή σχέση των "νεοελλήνων" με τον πολιτισμό. Θα έπρεπε να ήταν πρόκληση σε κάθε επισκέπτη της πόλης των Σερρών να επισκεφθεί το μοναδικό αυτό μνημείο με τα σημαντικότατα αρχαιολογικά ευρήματα. Ανάμεσα στα πιο αξιόλογα είναι η μαρμάρινη ανάγλυφη εικόνα του "Χριστού Ενεργέτη", ένα μοναδικό κομμάτι εικονογραφίας εξαιρετικής τέχνης σκαλισμένο σε

του 4ου π.Χ. αιώνα που έχει μορφή υδρίας. Από την Ελληνιστική περίοδο σημαντικότατο έκθεμα είναι ο ιππέας που βρέθηκε στοΝέο Σκοπό Σερρών (κατά πάνα πιθανότητα προέρχεται από Θρακική πόλη) που παρουσιάζει Θράκα Ιππέα ή Ήρωα Ιππέα σε καλπασμό. Ο ιππέας απεικονίζεται με κοντό χιτώνα, θώρακα και χλαμύδα που ανεμίζει πίσω του. Πρόκειται για την μορφή ανώνυμου ήρωα που απεικονίζεται έφιππος. Ο εικονογραφικός αυτός τύπος είναι συνήθης και στην ρωμαϊκή εποχή σε πόλεις της αρχαίας Θράκης. Πανομοιότυπο ανάγλυφο βρίσκεται στο Μουσείο Κομοτηνής και προέρχεται από

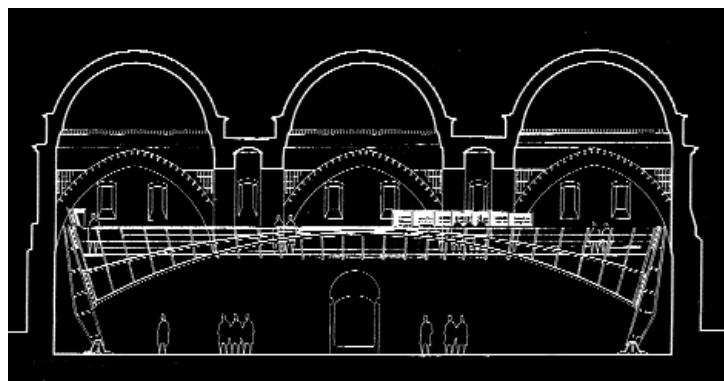
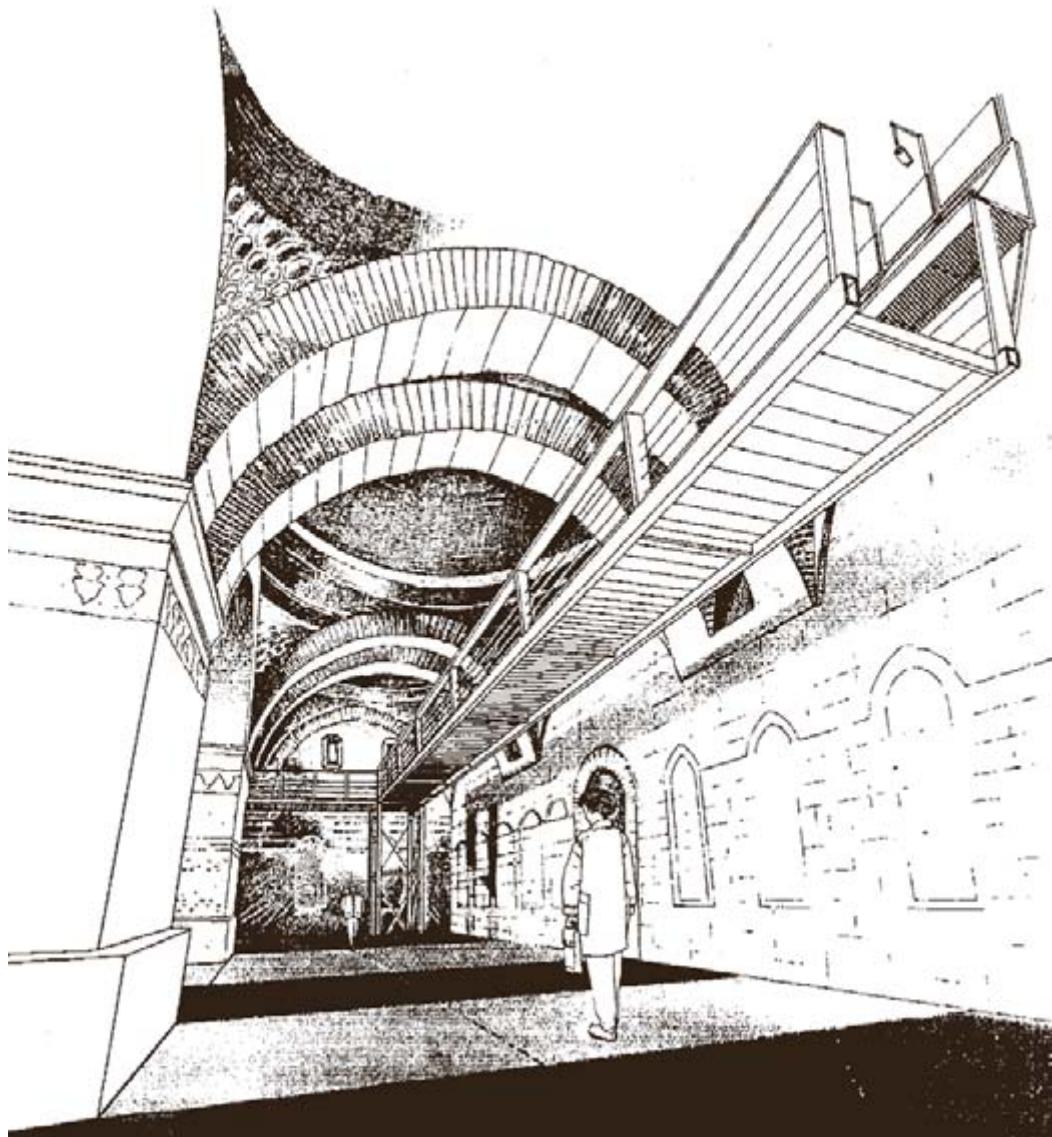
τη Γαλήνη στα βόρεια του Νομού Έβρου. Αξίζει να αναφερθεί, ότι στην ίδια εικονογραφική παράδοση θα κινηθούν αργότερα οι ιππείς-άγιοι της χριστιανικής εικονογραφίας, όπως ο Άγιος Γεώργιος και ο Άγιος Δημήτριος. Τέλος σημαντικά είναι τα ευρήματα που βρέθηκαν στην ανασκαφή του προϊστορικού οικισμού "Κρυονέρι" που βρίσκεται σε πολύ μικρή απόσταση από την

ΦΩΤ. Μ. ΗΓΟΥΜΕΝΗΣ

μάρμαρο του 12ου-13ου αιώνα μ.Χ., ενώ διασώζεται και το κάτω μέρος της αντίστοιχης μαρμάρινης εικόνας της Παναγίας. Σπουδαία είναι και τα μαρμάρινα θωράκια της Πρωτοχριστιανικής περιόδου (2ος αιώνας μ.Χ), ενώ από τη Βυζαντινή περίοδο σημαντικό είναι και το εντοίχιο ψηφιδωτό του Αποστόλου Ανδρέα του 18ου αιώνα, που προέρχεται από τη παλιά μητρόπολη Σερρών, τους Αγ. Θεόδωρους. Από την κλασική περίοδο πολύ αξιόλογο εύρημα είναι η ερυθρόμορφη πελίκη (αγγείο απτικής προέλευσης) με εξαιρετικής τέχνης ζωγραφικές απεικονίσεις που προέρχεται από το νεκροταφείο της αρχαίας Τραγίλου, μοναδικής ζωγραφικής τέχνης αγγείο, που χρησιμοποιήθηκε σαν τεφροδόχο αγγείο. Παράλληλα εκτίθεται και μαρμάρινο επιτύμβιο μνημείο

Αμφίπολη, στα Βορειοδυτικά, με πιο χαρακτηριστική τη συλλογή των πήλινων αγγείων της Νεότερης Νεολιθικής περιόδου που προέρχεται από την παραπάνω ανασκαφή. Ελπίζουμε ότι στο μέλλον ο αξιολογότατος αυτός χώρος θα αξιοποιηθεί πολύπλευρα, αλλά και θα διαφημιστεί κατάλληλα μέσα από προγράμματα των σχολείων του Νομού Σερρών, αλλά και γειτονικών Νομών, έτσι ώστε οι επόμενες γενιές να αποκτήσουν αυτό που καταφανώς λείπει από τις σημερινές. Το ελάχιστο ενδιαφέρον για την ιστορική μνήμη, αλλά και μια γνωριμία με την τέχνη που τόσο περίτρανα παρουσιάζεται στο μουσείο αυτό. Είναι ίνως και μια αφορμή για μια ωρέψη πάνω στην εκμετάλλευση των αρχαίων ευρημάτων που τόσο πλουσιοπάροχα παρέχει ο Νομός Σερρών συνολικά.

Πρόταση ομάδας αρχιτεκτόνων για την αποκατάσταση και πλήρη αξιοποίηση του μπεζεστενιού ως σύγχρονου αρχαιολογικού μουσείου.

Κατάλογος 4ης έκδεσης αρχιτεκτονικού έργου / Θεσσαλονίκη. Έκδοση Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Θεσσαλονίκης – ΤΕΕ -Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας, 1999

ΦΩΤ. Α. ΚΑΛΑΪΤΖΗ

Η πολυπλοκότητα που δημιουργείται στο εσωτερικό λόγω των εναλλαγών ευθειών, καμπυλών, σφαιρικών τριγώνων και δόλων κάνουν το μνημείο πολύ ενδιαφέρον από αρχιτεκτονική σκοπιά, αλλά και μοναδικής αισθαντικότητας με μνήμες από το παρελθόν.

ΦΩΤ. Α. ΚΑΛΑΪΤΖΗ

Μπεζεστένι Λάρισας

Το μπεζεστένι της Λάρισας που είναι και το τελευταίο παράδειγμα τέτοιου κτιρίου στον Ελλαδικό χώρο, είναι και το πιο αδικημένο. Ακολουθεί και αυτό το πρότυπο της τυπικής οργάνωσης του εμπορίου κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, αφού χτίστηκε στο πιο κεντρικό σημείο της τότε πόλης, στην αρχαία ακρόπολη, όπου υπήρχαν σημαντικοί ναοί, αλλά και το μεγάλης έκτασης αρχαίο θέατρο που υδέται έως σήμερα. Σ' αυτή την έκταση βρισκόταν και η ακρόπολη της Βυζαντινής πόλης, το θρησκευτικό κέντρο, αλλά και η οχύρωση της πόλης που ανακαίνιστηκε από τον ίδιο τον Ιουστινιανό.²⁶

Γύρω από το μπεζεστένι κατά το πρότυπο της Οθωμανικής οργάνωσης του εμπορίου υπήρχε τεράστιος υπαίθριος χώρος για την οργάνωση του παζαριού. Ο κυρίως ελεύθερος χώρος βρίσκεται στα ανατολικά του μπεζεστενιού, όπου τα τελευταία χρόνια έχουν αποκαλυφθεί τα θεμέλια αξιόλογων βυζαντινών οικοδομημάτων, μεταξύ των οποίων ένα λουτρό και μία μικρότερη εκκλησία. Λόγω της έλλειψης υπολειμμάτων από κατοικίες της Οθωμανικής περιόδου είναι αυταπόδεικτο ότι ο σημαντικός αυτός σε έκταση ελεύθερος χώρος αφέθηκε ελεύθερος, έτσι ώστε να εξυπηρετεί τις ανάγκες της Οθωμανικής οικονομίας και αγοράς, αφού είναι γνωστό ότι δίπλα στα μπεζεστένια στήνονταν το παζάρι (pazar). Δεν είναι βέβαιο αν το παζάρι γινόταν παλιά με την μορφή που έφθασε ως τις μέρες μας²⁷ (έως τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '70, οπότε και απαγορεύθηκε στον συγκεκριμένο χώρο έξω από το μπεζεστένι). Το παζάρι αυτό ήταν γνωστό με το όνομα "Τετάρτη", αφού γινόταν κάθε Τετάρτη.

Την ίδια περίοδο θα πρέπει να κατεδαφίστηκε και η τρίκλιτη παλαιοχριστιανική βασιλική του Αγ. Αχιλλείου (βούλανας μ.Χ. που βρίσκονταν πάνω στον τάφο του πρώτου μητροπολίτη της Λάρισας, απ' τον οποίο πήρε και τ' όνομά του και αποτέλεσε τον μητροπολιτικό ναό της πόλης), έτσι ώστε να

αποδοθεί μεγαλύτερος ελεύθερος χώρος στο εμπόριο γύρω από το μπεζεστένι, ενώ παράλληλα παραχωρήθηκε αντίτοιχος ελεύθερος χώρος στα δυτικά της ακρόπολης, για να χτιστεί ο καινούργιος ναός του Αγ. Αχιλλείου, θέση στην οποία βρίσκεται και σήμερα ο μητροπολιτικός ναός της πόλης. Αρκετά σημαντικά λείψανα της πρώτης βασιλικής του Αγ. Αχιλλείου έχουν αποκαλυφθεί στα νότια του μπεζεστενιού, κάτω από το τεράστιο στέγαστρο που υπάρχει για την προστασία του μνημείου.

Η περιοχή του "λόφου του φρουρίου" όπως ονομάζεται σήμερα ο χώρος της ακρόπολης (λόγω του ότι κατά περιόδους το μπεζεστένι αλλά και δήλη η γύρω περιοχή ήταν οργανωμένη σαν φρουρόι), αποτέλεσε τον "Τρανό Μαχαλά", την μοναδική ελληνική συνοικία στην πρώιμη τουρκοκρατία, που σύμφωνα με την παράδοση έμεναν οι Λαρισαίοι που παραδόθηκαν στους Τούρκους με συνθήκη. Στον Τρανό Μαχαλά εκτός του χώρου της ακρόπολης ανήκει και η συνοικία των εμπόρων με τις διάφορες συντεχνίες να διαμορφώνουν το ψηφιδωτό της εμπορικής δραστηριότητας, ακολουθώντας τα πρότυπα οργάνωσης του εμπορίου κατά την οθωμανική περίοδο, με τα μικρά κτίσματα που προέρχονται από την πολύ μικρή κατάτμηση της γης να διαμορφώνουν αποσπασματικές όψεις, τυπικό χαρακτηριστικό των παραδοσιακών αγορών από τα αρχαιότατα χρόνια.²⁸ Ακόμα και σήμερα λειτουργούν μικρές εμπορικές δραστηριότητες, με σαφή διαχωρισμό σε γειτονίες, παρ' όλο που σιγά-σιγά εξαφανίζονται λόγω της λαίλαπας των κέντρων αναψυχής που κατακλύζει τον χώρο και που θυμίζει τα γνωστά παραδείγματα των "Λαδάδικων" της Θευσαλονίκης και του "Ψυρρή" στην Αθήνα. Θα πρέπει να γίνει ο σωστός σχεδιασμός, έτσι ώστε να διατηρηθεί η πολυυστάλεκτικότητα της περιοχής σε χρήσεις, για να αποτελέσει ένα ζωντανό οργανισμό και όχι ένα "βιοτεχνικό μουσείο" μιας όλης εποχής που επενδύει συκινογραφικά τις καινούργιες χρήσεις αναψυχής. Θα πρέπει να συνυπάρξει η αναψυχή με το εμπόριο έτσι ώστε να διατηρηθεί ζωντανή η περιοχή καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας. Παράλληλα οι χρήσεις της αναψυχής εμπλουτίζουν την περιοχή, αφού λειτουργούν σαν πόλος έλξης

ΦΩΤ. Β. ΚΟΣΤΟΒΑΣΙΛΣ

Άποψη του μπεζεστενιού. Γύρω από το μνημείο υπήρχε τεράστιος υπαίθριος χώρος για την οργάνωση του παζαριού. Ο κυρίως ελεύθερος χώρος βρίσκεται στα ανατολικά του μπεζεστενιού, όπου τα τελευταία χρόνια έχουν αποκαλυφθεί τα δεμέλια σημαντικών βυζαντινών οικοδομημάτων, μεταξύ των οποίων ένα λουτρό.

για τους κατοίκους της Λάρισας κατά την μεσημεριανή τους Κυριακάτικη σιέστα σε κάποιο ουζερί, ή την πρωϊνή και βραδυνή τους βρόλα για καιφέ ή ποτό.

Το μπεζεστένι από μόνο του είναι ένα εντυπωσιακό κτίριο ακολουθώντας από άποψη διαστάσεων τα αντίτοιχα μπεζεστένια των Σερρών και της Θεσσαλονίκης. Είναι εμφανές ότι χτίστηκε από οικοδομικό υλικό παλαιότερων κτιρίων. Αδιάφευστος μάρτυρας για αυτό είναι ο μαρμάρινος σπόνδυλος αρχαίου ναού που είναι εντοιχισμένος στην πρόστυπο της επίσημης Οθωμανικής αρχιτεκτονικής της

πρώην περιόδου, καθώς περιέχει μεγάλο ποσοστό από επεξεργασμένες ογκώδεις πέτρες που περιβάλλονται από πλίνθους σε κανονικές στρώσεις και αρκετά κεραμοπλαστικά κοσμήματα,²⁹ στοιχείο σαφώς δανεισμένο από τη Βυζαντινή αρχιτεκτονική παράδοση.

Δυστυχώς σήμερα λείπει εξ ολοκλήρου η στέγη με τους έξι μιολυβδοσκέπαστους τρούλους, ενώ διατηρούνται σε μέτρια κατάσταση οι τρεις κύριες είνοδοι τοξωτής μορφής, ενώ στο πίσω μέρος όπου το έδαφος είναι σε ψηλότερο επίπεδο υπάρχει μια χαμηλή πόρτα που οδηγεί σε ένα κλειστό χώρο απομονω-

ΦΩΤ. Β. ΚΟΣΤΟΒΑΣΙΝΗΣ

Η τοιχοποιία ακολουθεί το πρότυπο της Οδωμανικής αρχιτεκτονικής της πρώιμης περιόδου, καδώς περιέχει μεγάλο ποσοστό από επεξεργασμένες ογκώδεις πέτρες που περιβάλλονται από πλίνθους σε κανονικές στρώσεις και αρκετά κεραμοπλαστικά κοσμήματα.

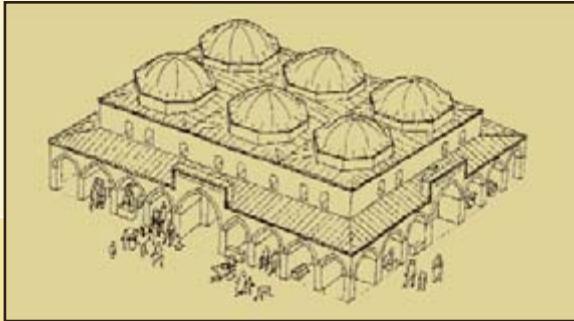
μένο εξ' ολοκλήρου από το υπόλοιπο μπεζεστένι, που πιστεύεται ότι χρησιμοποιούνταν ως θησαυροφυλάκιο.³⁰

Η πιο γνωστή σχεδιαστική αποκατάσταση της αρχικής μορφής του μνημείου είναι αυτή του αρχιτέκτονα Gert Schneider. Σαν πρότυπα χρησιμοποιήθηκαν ίδιαίτερα τα μπεζεστένια της Θεουαλονίκης και των Σερρών και ειδικότερα το τελευταίο λόγω του ότι παρουσιάζονται μεγαλύτερες τυπολογικές ομοιότητες (έχουν περίπου τις ίδιες διαστάσεις και θα πρέπει να χτίστηκαν την ίδια χρονική περίοδο). Στην συγκεκριμένη σχεδιαστική αποκατάσταση το μνημείο σκεπάζοταν από έξι μολυβδοσκέπαστους θόλους, ενώ οι εξωτερικές του πλευρές περιβάλλονταν από 19 καμαροσκέπαστα καταστήματα.

Το κτίριο αναφέρεται για πρώτη φορά στην Οθωμανική απογραφή του 1506. Λόγω του

ότι δεν αναφέρεται στην προηγούμενη απογραφή του 1484, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι το μπεζεστένι χτίστηκε κατά την περίοδο 1484-1506, δηλαδή στους πρώιμους χρόνους της Τουρκοκρατίας.

Σημαντικότερη είναι η μαρτυρία του Τούρκου περιηγητή Εβλιά Τσελεμπί (1668) που αναφέρει : "Στην πόλη υπάρχουνε ακριβώς 880 μαγαζιά κι εργαστήρια. Βρίσκει, κανένας, κάθε λογής επαγγελματίες. Στην καρδιά της πολιτείας, μέσα στην αγορά και στο παζάρι, βρίσκεται ένα μπεζεστένι, ίδιο φρούριο με πετρόχτιστο θόλο και τέσσερις σιδερένιες πόρτες, που λες και είναι το καταφύγιο της πόλης και το άπαρτο κάστρο της. Έχει μέσα υπάρχουνε πλούσιοι έμποροι που πουλάνε πολύτιμα πράγματα. Υπάρχουνε ακόμα 21 εμπορικά μαγαζιά. Όλα τους σκεπάσμένα με κεραμίδια ... Τα μαγαζιά βρίσκονται σε ένα

Η σχεδιαστική αποκατάσταση του μπεζεστενιού.

Πηγή : "Το Μπεζεστένι και οι αγορές της Λάρισας από τα αρχαία έως τα νεότερα χρόνια", Λάρισα 2001, σελ. 15.

μέρος γύρω από το μπεζεστένι, κι είναι μια αγορά και παζάρι πιο σύγονυρο και από κάστρο, με πραμάτεις που αξέσουν χιλιάδες φορές πιότερο από το θησαυρό της Αιγύπτου".³¹ Ο ίδιος ο Τσελεμπί αναφέρει ότι στους εμπόρους υπερτερούσαν οι Ρωμιοί, ενώ είναι σιαφές από όλες τις περιγραφές ότι η Λάρισα κατά την περίοδο αυτή ήταν ένα από τα σημαντικότερα οικονομικά κέντρα της Οθωμανικής κατακτημένης Ελλάδας, σε σημείο ώστε, σύμφωνα με κάποιες απόψεις, τις πρώτες δεκαετίες του 17ου αιώνα να λειτουργούσε και νομισματοκοπείο.³²

Ο Αγγλος περιηγητής Edward Brown που ταξίδεψε στην Λάρισα ένα χρόνο αργότερα, το 1669, επιβεβαιώνει : "Η Λάρισα ήταν ένα κοσμοπολίτικο κέντρο. Είχε μεταβληθεί ξαφνικά σε δεύτερη πρωτεύουσα της τουρκικής αυτοκρατορίας... Οι λαρισινοί δρόμοι είναι σκεπασμένοι όπως ακριβώς και στις άλλες πόλεις της Τουρκίας. Τα μαγαζιά πολύ μικρά αλλά κατάμεστα, και βλέπει κανείς κάθε λογής εμπορεύματα. Ο καταστηματάρχης κάθεται σταυροπόδι κι έτοι καθισμένος πουλάει την πραμάτεια του στους πελάτες, που συνήθως στέκονται στον δρόμο και δεν μπαίνουν σχεδόν ποτέ στα μαγαζιά. Όσο για τα εμπορεύματα που δεν βρίσκονται στα μαγαζιά υπάλχει πάντοτε ένας ντελάλης που γνωρίζει έφιππος την πόλη και φωνάζει σε ποιο σημείο και με πόσον παρά μπορεί κανείς να αγοράσει τούτο ή εκείνο το είδος".³³

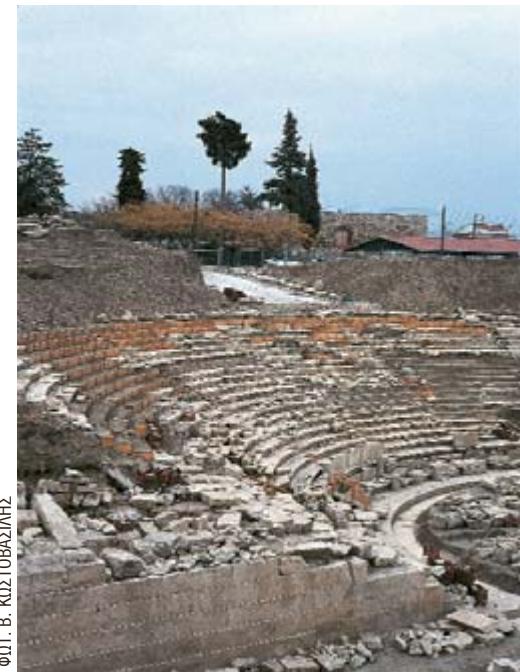
Ο Henry Holland περιγράφοντας το εμπόριο του 19ου αιώνα αναφέρει : "Μέχρι πολύ από τρία ή τέσσερα χρόνια (1808-1809) το εμπόριο της Θεσσαλονίκης περιορίζόταν σε κάποιο μέσο όρο εισαγωγών και εξαγωγών, και σε ένα μικρό δια ξηράς ρεύμα προς τη Γερμανία, κυρίως για τη μεταφορά των βιοτεχνικών

προϊόντων της Θεσσαλίας".³⁴

Η Λάρισα αποτελούσε τον πρώτο εμπορικό σταθμό για τα προϊόντα πριν την προώθησή τους προς τη Θεσσαλονίκη και από εκεί προς την Κεντρική Ευρώπη.

Τέλος ο Σουηδός περιηγητής Bjornstahl (1779) είναι ο τελευταίος που αναφέρει τους μολυβδοσκέπαστους θόλους του μπεζεστενιού, ενώ σε κάποια μεταγενέστερη ημερομηνία θα πρέπει να καταστράφηκαν (ίνως από τον σεισμό του 1781 κατά τον οποίο καταστράφηκαν και αρκετά τζαμιά).³⁵

Οι τελευταίοι που αναφέρουν το κτίσμα στον 19ο αιώνα είναι ο Αργύρης Φιλιππίδης (1815) που μνημονεύει ότι η Λάρισα "έχει τσαρού μεγάλο και καλό, έχει και μπεζεστένι θολογυρισμένον, όπου κάθονται οι πραματευταί και κάνονται το νεγκότζιον τους"³⁶ και ο Αγγλος περιηγητής Wordsworth (1839). Παράλληλα σημειώνεται και σε τουρκικό χάρτη του 1827.³⁷ Το σύγονυρο είναι, ότι σ' αυτόν τον αιώνα το μνημείο έχασε την πρωταρχική του λειτουργία και κάποια μετέπειτα περίοδο επιχωματώθηκε, αποτελώντας ίνως οχυρό. Από αυτό προέρχεται κατά πάσα πιθανότητα η ονομασία "Φρούριο" που χρησιμοποιούν οι Λαρισαίοι σήμερα για την περιοχή αυτή. Παλιοί κάτοικοι της πόλης το θυμούνται και ως πυριταποθήκη. Εδώ υψώθηκε η σημαία του ελληνικού στρατού κατά την απελευθέρωση της πόλης το 1881. Η επιχωμάτωση του ευωτερικού αφαιρέθηκε από την αρχαιολογική υπηρεσία τη δεκαετία του 1970, οπότε επανήλθε το μνημείο πιο κοντά στην αρχική του μορφή.³⁷ Όπως προαναφέρθηκε το μπεζεστένι χρησιμοποιείται σήμερα προσωρινά ωστε αποθήκη αρχαιών από την 7η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, μέχρι την ολοκλήρωση του Μουσείου της πόλης.

ΦΩΤ. Β. ΚΟΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ

Το Μπεζεστένι της Λάρισας ακολουθεί και αυτό το πρότυπο της τυπικής οργάνωσης του εμπορίου κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, αφού κτίστηκε στο πιο κεντρικό σημείο της πόλης, στην αρχαία ακρόπολη, όπου υπήρχαν σημαντικοί ναοί, αλλά και το μεγάλης έκτασης αρχαίο δέατρο. Το μπεζεστένι στο βάθμος στο ψηλότερο σημείο.

Στην περιοχή του Τρανού Μαχαλά παράλληλα και δίπλα από τις καινούργιες χρήσεις αναψυχής, διατηρούνται μερικές από τις παραδοσιακές χρήσεις, όπως το κατάστημα της Λαρισαϊκής Λευκοσιδηρουργίας. (κάτω)

ΦΩΤ. Β. ΚΟΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Δημ. Καρύδης, "Πρώιμη Τουρκοκρατία - Πόλη και χωριό στην πρώιμη Τουρκοκρατία", Περιοδικό Αρχαιολογία, Τεύχος 65 (Η Μεταβυζαντινή και η Νεότερη Ελληνική Πόλη), Δεκέμβριος 1997, σελ. 15.
2. Πελαγία Αστρενίδη, "Μπεζεστένι : Η παλιά υφασματαγορά", ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Έκδοση ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ, Αφιέρωμα: "ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ - Παραδοσιακές Αγορές", 3 Φεβρουαρίου 2002, σελ. 16-17 & Σταυρούλα Σδρόλια, "Το μπεζεστένι της Λάρισας. Ιστορική εισαγωγή. Ο Λόφος του Φρουρίου στα Βυζαντινά και τα νεότερα χρόνια". Διάλεξη από τη σειρά των τριών διαλέξεων που περιέχονται στο βιβλίο "Το Μπεζεστένι και οι αγορές της Λάρισας από τα αρχαία έως τα νεότερα χρόνια", Λάρισα 2001, σελ. 18-19. (Το παραπάνω βιβλίο είναι διαθέσιμο από τη βιβλιοθήκη του ΤΕΕ-Τμήμα Κεντρ. & Δυτ. Θεσσαλίας).
3. Κυρ. Σιμόπουλος, "Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα , 333 μ.Χ.-1700", Τόμος Α', Έκδοσεις Στάχυ, Αθήνα 1999
4. Νεότερο Εγκυλοπαίδειο Λεξικό "Ηλίου", λήμμα "Εμβολος-Βυζαντινολογία", τόμος Θ', σελ. 64.
5. Για πληροφορίες οργάνωσης της πόλης της Αντιόχειας βλέπε Πέτρος Μεχτίδης, "Αντιόχεια - Η χαμένη αρχαία πόλη", Περιοδικό CORPUS (Αρχαιολογία - Ιστορία των Πολιτισμών), Τεύχος 35, Φεβρουάριος 2002, σελ. 24-37.
6. Διαμαντής Κούτουλας, "Μνησική Κωνσταντινούπολη", Περιοδικό ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ, Τεύχος 6, Φεβρουάριος 2002, σελ. 36-38.
- 7, 9. Κυρ. Σιμόπουλος, op. cit.
8. Jacques Gassot, "Le discours du voyage de Venise à Constantinople, avec elegante desciption de plusieurs lieux, villes et citez de la Grece et choses admirables en icelle", Paris 1550.
- 10, 12, 18 ibid.
11. Άλεκα Γερολύμπου, "Μεταξύ Ανατολής και Δύσης", ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Έκδοση ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ, Αφιέρωμα : "ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ - Παραδοσιακές Αγορές", 3 Φεβρουαρίου 2002, σελ. 3.
13. Εβλατά Τσελεμπί, "Ταξίδι στην Ελλάδα", Έκδοσεις Εκάπη, Αθήνα 1991, σελ. 117 & Κυρ. Σιμόπουλος, op. cit.
14. Peter F. Sugar, "Η Νοτιοανατολική Ευρώπη κάπω από την Οθωμανική κυριαρχία (1354-1804)", Τόμος Α', Έκδοσεις Σμύλη, Αθήνα 1994, σελ. 155-156.
15. Άλεκα Γερολύμπου, op. cit., σελ. 3.
16. Description de la ville de Salonique par le P. Jean Baptiste Souciet de la Compagnie de Jesus missionnaire au Levant, Nouveaux memoires des Missions de la Compagnie de Jesus dans le Levant.
Paris 1775, σελ. 256-320 & Κυρ. Σιμόπουλος, "Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα , 1700 μ.Χ. -1800", Τόμος Β', Έκδοσεις Στάχυ, Αθήνα 1999, σελ. 175-176.
17. Peter F. Sugar, op. cit., σελ. 163.
19. Άλεκα Γερολύμπου, op. cit., σελ. 5.
20. Άλεκα Καραδήμου-Γερολύμπου, "Μεταξύ Ανατολής και Δύσης - Βορειοελλαδικές πόλεις στην περίοδο των Οθωμανικών μεταρρυθμίσεων", Έκδοσεις Τροχαλία, Αθήνα 1997, σελ. 256-257.
21. Πληροφορίες για την αποκατάσταση του μπεζεστενί της Θεσσαλονίκης, καθώς και την αποκατάσταση ανάλογων μνημείων στην Τυνησία, στην Βουλγαρία, στην Αλβανία, στην Ιορδανία και αλλού υπάρχουν στο βιβλίο Monuments ottomans : restauration et conservation, Έκδοσεις Zaghouan, Μάρτιος 2000.
22. Φυλλάδιο Αρχαιολογικού Μουσείου Σερρών.
23. Νομαρχία Σερρών, Νομός Σερρών, "Πρόσκληση Γνωριμίας - Ιστορία, Αρχαιολογία, Λαογραφία, Τουρισμός, Σύγχρονη ζωή", Σερρες 1993, σελ. 163.
24. Henry Holland, op. cit., σελ. 205.
25. Εβλατά Τσελεμπί, op. cit., σελ. 83 & Κυρ. Σιμόπουλος, op. cit., σελ. 589.
26. Σταυρούλα Σδρόλια, op.cit., σελ. 11.
27. Από το παζάρι που πραγματοποιούνταν δίπλα στο μπεζεστένι έχουμε από τον ζωγραφικό πίνακα του Wolfgang Milan, "Το Μπεζεστένι της Λάρισας", 1943. Δημοσιευμένος στο Θεσσαλικό Ήμερολόγιο, Τεύχος 27, 1995 & Σταυρούλα Σδρόλια, op.cit., σελ. 12.
28. Άλεκα Γερολύμπου & Βίλμα Χαστάριγλου, "Λαδάδικα : Οι πειριπέτειες μιας ανάπλασης", ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Έκδοση ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ, Αφιέρωμα: "ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ - Παραδοσιακές Αγορές", 3 Φεβρουαρίου 2002, σελ. 21.
- 29, 30 ibid., σελ. 13-14
31. Λίνα Μουσιώνη, "Η αγορά στη Λάρισα κατά τους νεότερους χρόνους". Διάλεξη από τη σειρά των τριών διαλέξεων που περιέχονται στο βιβλίο "Το Μπεζεστένι και οι αγορές της Λάρισας από τα αρχαία έως τα νεότερα χρόνια", Λάρισα 2001, σελ. 26. & Θεόδωρος Παλιούγκα, "Η Θεσσαλία στο οδοιπορικό του περιηγητή Εβλατά Τσελεμπί (1668)", Έκδοση Λαογραφικό Ιστορικό Μουσείο Λάρισας, Λάρισα 2001, σελ. 43-44.
32. Σταυρούλα Σδρόλια, op. cit., σελ. 17.
33. Κυρ. Σιμόπουλος, op. cit., σελ. 637-638 & Edward Brown, "A brief account of some travels in diverse parts of Europe. Hungaria, Servia, Bulgaria, Macedonia, Thessaly, Austria, Styria, Carinthia, Carniola and Friuli....with some observations on the gold, silver, copper, quicksilver mines and the baths and mineral waters in those parts as also the description of many antiquities, habits, fortifications and remarkable places", London 1685.
34. Henry Holland, op. cit., σελ. 199.
- 35, 37 Σταυρούλα Σδρόλια, op. cit., σελ. 17.
36. Θεοδόσης Σπερνάτσας, "Τα περισσωθέντα έργα του Αργύρη Φιλιππίδη, Μερική Γεωγραφία - Βιβλίο Ήθικών" (1815), Αθήνα 1978, σελ. 118.
38. ibid., σελ. 17-18.